

Poliția și drepturile omului

judcător dr. Gabriel Caian*,
M.A.E. – Direcția Agentul Governamental
pentru Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Rezumat:

Într-un stat călăuzit de valorile societății moderne de tip occidental, poliția trebuie să fie o instituție respectată și credibilă. Or, acest lucru se poate obține printr-o conduită previzibilă, respectuoasă față de individ și drepturile sale, prin eliminarea abuzului sau aparenței de abuz din activitatea polițiștilor. Acest material își propune să strângă laolaltă cazuistica relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului în privința României, din 2004 până la începutul lui 2015, astfel încât, pornind de la o problematică ce reprezintă o oglindă a sistemului afacerilor interne românesc, cititorului - student, practician sau teoretician – să-i fie pus la dispoziție un bun instrument de lucru. Nicio încălcare a drepturilor consacrate de Convenție nu este imputabilă exclusiv organelor de poliție. Spețele au fost selectate sub acest titlu în măsura în care o anumită conduită a agentului sau ofițerului de poliție, jandarmului etc. a constituit sursa primară a încălcării unuia sau mai multor drepturi ocrotite de Convenție. Lanțul slăbiciunilor a continuat, însă, iar celelalte instituții chemate să aplice legea și să sancționeze abuzul la nivel național au eșuat în a face acest lucru. Cazurile au fost grupate în trei grupuri: primul este grupul Soare, care privește uzul de armă de către polițiști; grupul Trufin se referă la lipsa unor anchete eficiente, prompte și desfășurate sub control public în cazuri de morți suspecte; al treilea grup, cel mai consistent din punct de vedere al numărului de cauze, Barbu Anghelescu, vizează rețelele tratamente aplicate de polițiști care, uneori, au dus la decesul victimei și/sau lipsa unor investigații independente, prompte și efective în astfel de situații. De asemenea, în unele cazuri s-a reținut și o conduită discriminatorie pe criteriul etnic din partea polițiștilor sau, pur și simplu, eșecul în a investiga astfel de alegații. În plus, ne-am referit la o serie de cauze în care încălcările Convenției nu au intrat în niciuna dintre cele trei categorii, fără a fi însă unele cu caracter izolat.

Abstract:

In a state governed by the modern, western-type society's values the police must be a credible and respectable institution. But only a predictable and respectful conduct by the police, through the removal of any abuse or apparent abuse from the part of its representatives can lead to such a result. This article aims at providing to the practitioners, scholars, and students a useful tool by putting together the relevant European Court's case-law in respect of the Romanian Police since 2004 until the beginning of 2015. In none of the cases referred to in this paper the police officers, gendarmes etc. were the only responsible for the violation of the fundamental rights. However, their conduct was at the origin of all cases, and the other judicial authorities (prosecutors, courts) failed also to observe the applicants' rights, as the investigation of relevant facts seeking to the identification of the responsible persons remained

* E-mail contact profesional: gabriel.caian@mae.ro

ineffective. The cases were clustered in three groups based on the criteria used by the Committee of Ministers of the Council of Europe in monitoring the execution of the European Court's judgements. The first group is Soare in which issues are raised concerning the use by the police of firearms; the second one is Trufin in which the police was mainly responsible for having failed to investigate promptly, effectively and under public control and scrutiny cases of suspect deaths; finally, in Barbu Anghelescu group, which comprises the biggest number of cases, issues are raised concerning ill-treatment by the police, which sometimes was lethal, and the failure by the authorities to effectively investigate. In some cases, discriminatory conduct based on racial motivation by state agents was held or simply the failure by state to investigate such plausible allegations. Furthermore, there are a few cases concerning other breaches of the Convention which stemmed also from the police officers' conduct.

Keywords: police force, case-law, European Court of Human Rights, ill-treatment, violation of the fundamental rights

A. Considerații generale

Într-un stat călăuzit de valorile societății moderne de tip occidental poliția trebuie să fie o instituție respectată și credibilă. Or, acest lucru se poate obține printr-o conduită previzibilă, respectuoasă față de individ și drepturile sale, prin eliminarea abuzului sau aparentei de abuz din activitatea poliștilor.

Dar, înainte de a intra în expunerea chestiunilor de ordin tehnic, credem că merită să punem lucrurile într-un context istoric și axiologic, pornind de la trei concepte fundamentale, cu valențe filosofice: violența, adevărul și puterea.

Bunăoară, trebuie amintit un anumit specific al țărilor ce au avut parte de regimuri totalitare în istoria lor recentă (iar România se află printre aceste țări). Astfel, până în 1989 între poliție (a se citi „miliție”) și stat exista o legătură extrem de intimă în măsura în care statul era de tip polițienesc. Ce înseamnă că statul era

polițienesc? Un stat poate fi numit astfel în măsura în care poliția (componentă a puterii executive) nu se mărginește la a fi brațul înarmat al legii, un subsansamblu al mecanismului statal, ci devine paradigmatică pentru modul cum funcționează statul în integralitatea sa, în special în relația cu cetățenii săi. Din punctul de vedere al distribuirii rolurilor publice, poliția ajunge să își stabilească singură limitele de acțiune și de ingerință în viața oamenilor, fără a exista un veritabil control al celorlalte puteri (legislativă sau judecătorească).

Astfel, statul ajunge să lupte, prin intermediul poliției (care cuprinde, în realitate, o mult mai largă categorie de persoane decât funcționarii Ministerului de Interne - de la conducătorul statului, până la cel mai umil informator, pe toți cei care contribuie la perpetuarea regimului de forță), împotriva propriilor cetățeni, sub pretextul de a le asigura un anume tip de fericire¹¹⁶³. Este o fericire

¹¹⁶³ Într-un compendiu administrativ publicat la începutul secolului al XVIII-lea – *Traité de la police* (Paris, Jean Cot, 1705, cartea I, cap. I, p.2), N. de Lamare afirma că „poliția veghează asupra a tot ce are legătură cu fericirea oamenilor”, după care adăuga: „poliția veghează asupra a tot ceea ce reglementează societatea și raporturile sociale prevalente între oameni” (*apud* M. Foucault, *Lumea este un mare azil – Studii despre putere*, Ed. Ideea Design&Print, Cluj, 2005, p.92). Rolul poliției este oarecum paradoxal și „riscant”, în măsura în care

ea permite statului să exercite forța în toată amploarea sa dar, totodată, trebuie să îi mențină pe oameni fericiți – fericirea fiind înțeleasă nu doar ca supraviețuire, ci ca viață bună (a se vedea J.H. Gottlobs von Justi, *Éléments généraux de police*, trad din lb. germană M. Einous, Paris, Rozet, 1769, p.18, *apud* M. Foucault, op. cit., p.93). Afirmatia își păstrează valabilitatea, chiar dacă lucrarea invocată ține de altă epocă (cea de dinaintea Revoluției Franceze), în măsura în care parte din scopul original al unei instituții se păstrează în timp.

cu totul iluzorie aceasta asigurată prin forță, după cum s-a văzut în istoria secolului trecut, indiferent de ideologia pe care s-a bazat statul ideocratic.

Anii regimului totalitar din România au determinat unele sedimentări la nivelul imaginii poliției („re-branduirea” realizată în 1990 nu a avut ca efect imediat creșterea încrederii și a autorității). Reclădirea relației de încredere se face în contextul unor noi realități politice și sociale, prin (re)descoperirea valorilor statului de drept (*Rechtsstaat*, în loc de *Polizeistaat*). Credem noi că, pe lângă eliminarea unor stereotipuri legate de poliție prin însăși conduita polițiștilor în relația cu cetățeanul, e nevoie și de o bună așezare instituțională în care poliția să recapete rolul său absolut necesar: acela de interfață cu societatea a unui mecanism statal care deține **monopolul violenței legitime**¹¹⁶⁴.

Violența este un concept ușor atipic de care ne folosim în evaluarea activității poliției, în măsura în care suntem deprinși cu o restrângere a sensului: în limbajul curent termenul de violență desemnează cel mai adesea violența nelegitimă, brutalitatea ilicită¹¹⁶⁵. Dar faptul ca poliția este posesoarea unor pârghii violente ține de esența sa. Legea nr.218/2002 (Legea privind organizarea și funcționarea Poliției Române) stabilește gama acțiunilor pe care le poate întreprinde un polițist în

exercitarea atribuțiilor, deseori fiind îndreptățit să recurgă la forță. De altfel, în termenii teoriei generale a dreptului, sancțiunea oricărei dispoziții legale este posibilitatea aplicării sale apelând la forța de constrângere¹¹⁶⁶. Termenul din limba engleză pentru „punere în executare” este mai sugestiv: „to enforce the law” se spune atunci când e vorba să aplici o măsură dispusă de un organ jurisdicțional sau să impui executarea unei obligații ce nu este onorată de bunăvoie.

Aceasta este violența conservatoare pentru o ordine juridică anume și ea rămâne legitimă, din perspectiva drepturilor omului, în măsura în care sunt respectate mai multe exigențe: să fie prevăzută într-o lege accesibilă și previzibilă, edictată de altcineva decât poliția însăși; violența să urmărească un scop legitim și, în fine, măsura violentă să fie o măsură proporțională cu scopul urmărit (a se vedea situația exercitării de violențe fizice), ori, cu o sintagmă mai generală să fie necesară într-o societate democratică. O condiție suplimentară, în unele situații, este aceea ca măsura violentă să fie „absolut necesară” prin raportare la circumstanțele concrete (a se vedea folosirea armamentului letal).

Acestea ar fi așadar *grosso modo* exigențele pe care o poliție modernă trebuie să le respecte conform standardelor de ordin material ale drepturilor

¹¹⁶⁴ Despre cum, în zorii modernității, s-a convenit că indivizii au renunțat la dreptul lor natural la violență față de ceilalți, cedându-l unei autorități de tip statal, a se vedea *Thomas Hobbes, Leviatanul*, accesibil online la adresa <http://www.earlymoderntexts.com/pdfs/hobbes1651part1.pdf>, p.63; *Baruch Spinoza, Tratat teologico-politic*, Ed. Științifică, București, 1960, p.107. Ulterior, *Max Weber* este sociologul care, în secolul XX, impune definiția conform căreia *statul este entitatea ce deține monopolul asupra folosirii legitime a forței* – a se vedea conferința *Politics as a vocation*, accesibilă online la adresa <http://anthropos-lab.net/wp/wp-content/uploads/2011/12/Weber-Politics-as-a-Vocation.pdf>, p.1.

¹¹⁶⁵ *Walter Benjamin* se referă la ambiguitatea violență legitimă/violență nelegitimă în lucrarea *Zur Kritik der Gewalt*, tradusă în românește sub titlul *Critica violenței și care, împreună cu textul lui Jacques Derrida Forța de lege*, alcătuiește volumul *Despre violență* (Ed. Ideea Design&Print, Cluj, 2004). Comentând textul lui Benjamin, scris sub impresia proliferării regimurilor de tip fascist, Derrida remarcă faptul ca *Gewalt* în limba germană înseamnă, pe lângă violență, *dominație, suveranitate a puterii legale, forța de lege* (p.67).

¹¹⁶⁶ *Mircea Djuvara, Teoria generală a dreptului (Enciclopedia Juridică)*, Ed. All Beck, București, 1999, p.354.

omului. În plus, ar putea fi amintită interzicerea discriminării, ca imperativ ce operează fie atașat unuia dintre celelalte drepturi (art. 14 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale), fie ca imperativ de sine stătător, sub forma interzicerii generale a discriminării (art.1 din Protocolul nr. 12 adițional la Convenție).

Din punct de vedere procedural, rolul poliției în desfășurarea unor anchete trebuie privit din perspectiva mai largă a obligației statului nu doar de a se abține să aducă atingeri în mod direct drepturilor și libertăților fundamentale (obligație negativă), ci și de a lua măsuri ca încălcările să nu se producă. Ori, în cazul în care se produc fără ca autoritățile să fi știut sau să fi trebuit să știe (criteriul rezonabilității aprecierii se aplică aici astfel încât să nu se ajungă la a impune sarcini exorbitante statului), să fie stabilit adevărul și sancționați cei responsabili.

Ne vom opri, pe scurt, asupra relației cu **adevărul** pe care o implică aceste obligații¹¹⁶⁷. Din acest punct de vedere, conceptul de „anchetă efectivă” este sugestiv în măsura în care adevărul factual la care trebuie să se ajungă este un

adevăr de tip anchetă sau un adevăr de tip demonstrativ, bazat pe strângerea de probe. În faza strângerii probelor polițistul trebuie să depună toate diligențele rezonabile (obligația nu este una de scop, ci de mijloace) astfel încât adevărul factual să fie stabilit și persoanele responsabile să fie trase la răspundere.

Aceste exigențe nu sunt simple truisme, ci importante deziderate, uneori dificil de atins, în măsura în care lunga „tradiție” pre-modernă, ca și cea recentă, totalitară, fac ca adevărul și **puterea** să se concentreze în mâinile acelorași actori. Cu alte cuvinte, la nivelul unei mentalități retrograde, *cel puternic are o relație privilegiată cu adevărul*. Ergo, adevărul său nu poate fi contestat (cu succes) de un neposesor al puterii. Or, democrația și statul de drept înseamnă tocmai egalitate în fața adevărului pe care îl pretinde legea.

În concret, poate fi vorba de anchete vizând încălcări ale integrității corporale sau ale dreptului la viață având ca presupuși autori persoane private. Statul are obligația pozitivă de a afla adevărul în cazul în care drepturile acestea au fost încălcate, prin desfășurarea unei anchete

¹¹⁶⁷ În noul Cod de procedură penală sunt patru referiri importante la adevăr. Prima apare la nivelul principiilor, în art.5 alin.1, potrivit căruia „organele judiciare au obligația de a asigura, pe bază de probe, *aflarea adevărului*(...)”. Apoi, art.97 alin.1 definește probele ca fiind „orice element de fapt care servește la constatarea existenței sau inexistenței unei infracțiuni, la identificarea persoanei care a săvârșit-o și la cunoașterea împrejurărilor necesare pentru justa soluționare a cauzei și *care contribuie la aflarea adevărului în procesul penal*”. În continuare, art.327 din Capitolul V (Rezolvarea cauzelor și sesizarea instanței) al Titlului I (Urmărirea penală) al Părții Speciale se amintește de obligația procurorului de a verifica respectarea „*dispozițiilor legale care garantează aflarea adevărului*”. În fine, art.349 din Titlul III (Judecata) al Părții Speciale, intitulat „Rolul instanței de judecată” statuează rolul acesteia de asigurare a administrării probelor pentru lămurirea completă a împrejurărilor cauzei *în scopul aflării adevărului*, cu respectarea deplină a legii” (s.n. G.C.)

Constatăm că, potrivit art.5 din noul Cod de procedură penală, aflarea adevărului este realizată pe bază de probe, iar probele sunt definite în art.97 prin referire la adevăr. Fără a intra în analiza circularității acestor definiții – a ceea ce în logică se cheamă *petitio principii* –, ne limităm să constatăm faptul că, în procesul penal, există un anumit tip de adevăr cu care trebuie să operăm, la nivel de principiu: adevărul probelor. Cu toate acestea, în configurarea adevărului judiciar (în tehnicile de accedea la adevăr) credem noi că nu lipsesc urmele unui adevăr pe care ne îngăduim să îl numim adevăr-putere. Discuția este cu atât mai necesară în acest context în care făptuitorii sunt reprezentanții statului și, prin aceasta, posesorii unor pârghii violente (a se vedea *M. Foucault, Puterea psihiatrică*, Ed. Idea Design&Print Cluj 2006, p.208; *Ce este un autor?*, Ed. Idea Design&Print, Cluj 2004, p.122; a se vedea și articolul nostru din Revista Forumul Judecătorilor nr.1/2013, intitulat *Practicile judiciare văzute din perspectiva unei istorii a adevărului*).

apte să ducă la elucidarea circumstanțelor faptice și la stabilirea responsabilităților.

Și mai acută este cerința efectuării unei anchete atunci când vătămarea drepturilor persoanei este rezultatul intervenției agenților înșiși ai statului (rele tratamente aplicate de poliție). În efectuarea unor asemenea anchete se ridică, în primul rând, problema garanțiilor de independență și imparțialitate în privința anchetatorilor, având în vedere că cei anchetați și anchetatorii pot face parte din aceleași structuri (în general ierarhizate), iar spiritul de corp poate să afecteze calitatea și obiectivitatea anchetelor.

Apoi, intervin aspectele mai mult sau mai puțin tehnice în derularea investigațiilor (strângerea de probe la timp și cu acuratețe, evaluarea nepărtinitoare a declarațiilor martorilor, strădania rezona-

bilă de a elucidă aspecte în legătură cu care probele sunt contradictorii etc.).

Din punct de vedere probator, cazurile vizând rele tratamente aplicate de poliție prezintă o particularitate extrem de importantă: în situația în care se formulează alegeri care vizează rele tratamente aplicate în circumstanțe în care persoana se află sub puterea agenților statului, sarcina probei este răsturnată. Cu alte cuvinte, revine autorităților sarcina de a proba în fața instanței europene faptul că ingerința în dreptul la integritate corporală sau în dreptul la viață nu a fost un rezultat al acțiunii abuzive a agenților statului¹¹⁶⁸.

Aceeași răsturnare a sarcinii probei și aceeași obligație de evaluare din oficiu a organelor de anchetă le întâlnim în cazul existenței unor suspiciuni rezonabile privind motivațiile discriminatorii, pe teme rasiale și nu numai, din conduita agenților

¹¹⁶⁸ În legătură cu sarcina probei, noul Cod de procedură penală vine cu unele dispoziții lipsite de echivoc, unele la nivel de principiu, iar altele în Titlul IV al Părții Generale (Probele, mijloacele de probă și procedeele probatorii). Astfel, art.4 alin.2 statuează că „după administrarea întregului probatoriu, orice îndoială în formarea convingerii organelor judiciare se interpretează în favoarea suspectului sau inculpatului”, ceea ce, în limbajul profesional, mai este desemnat prin expresia *in dubio pro reo*. De asemenea, art.99 (cu denumirea marginală „Sarcina probei”) statuează în alin.1 faptul că „în acțiunea penală sarcina probei aparține în principal procurorului(„...”) – *actori incumbit probatio* –, iar alin.2 concretizează norma de principiu din art.4 statuând că „suspectul sau inculpatul beneficiază de prezumția de nevinovăție, nefiind obligat să își dovedească nevinovăția („...”)” (a se vedea și comentariile din doctrină, de pildă *Mihail Udroui – Procedura penală. Partea generală. Noul Cod de procedură penală*, Ed. C.H. Beck, București, 2014, p.204-207 sau *Cristinel Ghigheci* în lucrarea colectivă *Noul Cod de procedură penală comentat de Raluca Moroșanu, Victor Văduva, Daniel Atășiei Cristinel Ghigheci, Corina Voicu, Georgiana Tudor, Teodor-Viorel Gheorghe și Cătălin Mihai Chiriță*, volum coordonat de *Nicolae Volonciu și Andreea Simona Uzlaşu*, Ed. Hamangiu, București, 2014, p.11-14, 231-238). Întrebarea este în ce măsură răsturnarea sarcinii probei în cauzele privind relele tratamente ori încălcarea dreptului la viață de către agenții statului, ce operează în fața instanței

europene, se impune a fi translatată în fața organelor judiciare naționale. Cu siguranță, prezumția de nevinovăție operează nediscriminatoriu în dreptul intern, deci inclusiv în favoarea agenților statului care sunt acuzați de săvârșirea uneia dintre infracțiunile ce aduc atingere dreptului la viață și/sau înfrâng norma ce interzice tortura, tratamentele inumane ori degradante (art. 2 și art.3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale). Cu toate acestea, interpretând dispozițiile procesuale amintite, în lumina Convenției și a jurisprudenței CEDO, putem afirma că existența unor probe indirecte (fapte probatorii) – certificate medico-legale atestând urme de violență – coroborate cu declarațiile persoanei vătămate și/sau ale unor martori, creează prezumții de fapt în sensul vinovăției agenților statului sub puterea cărora s-a aflat persoana vătămată. Cu alte cuvinte, conform standardelor convenționale de ordin procedural, o soluție de clasare nu poate opera, pe baza principiului *in dubio pro reo*, în lipsa unor probe de excludere a vinovăției agenților statului. Aceasta poate însemna, după caz, fie că persoana vătămată a suferit leziunile înainte de a se afla sub puterea agenților statului, fie după acest moment – caz în care trebuie făcute eforturi rezonabile pentru identificarea adevăraților agresori –, fie că a fost vorba de o autoagresiune. O altă ipoteză este aceea de a aduna probe convingătoare în sensul că intervenția în forță a fost una proporțională, având în vedere circumstanțele și conduita persoanei vătămate.

statului. Astfel, organele de cercetare penală trebuie să dea dovadă de o diligență deosebită în anchetarea eventualelor mobiluri rasiale care s-au aflat la originea actelor de violență aplicate reclamanților.

În privința dreptului la un proces echitabil, polițistul va avea un rol important nu doar în aflarea adevărului prin strângerea cu profesionalism a probelor (folosirea agenților acoperiți fără a-i transforma în agenți provocatori este o chestiune crucială în unele cazuri), dar și în desfășurarea anchetei într-un termen rezonabil.

Totodată, din perspectiva principiului „nicio pedeapsă fără lege”, conduita polițistului poate constitui motivul originar al încălcării Convenției, în măsura în care acesta aplică o sancțiune ce nu era prevăzută (sub acea formă) în lege la momentul săvârșirii abaterii.

În ce privește respectul vieții private, o materie importantă este aceea a efectuării perchezițiilor doar după emiterea și exclusiv în limitele unor mandate emise de judecător. Orice altă percheziție, efectuată în temeiul unor norme imprecise și în lipsa unor garanții împotriva abuzurilor, va putea constitui o ingerință nelegitimă în dreptul la domiciliu, componentă a dreptului la viață privată.

Se impune a fi menționat faptul ca termenul de „poliție” este folosit de noi, ca și de instanța europeană, într-un sens autonom, incluzând membrii forțelor de poliție propriu-zise, ai jandarmeriei, membrii forțelor speciale de intervenție, ai poliției de frontieră, ai poliției comunitare/locale (aceștia din urmă

Numai dezvoltarea unei culturi a drepturilor omului în rândul polițiștilor poate determina, în timp, diminuarea numărului cauzelor în care instanța europeană reține abuzuri ale poliției reflectate în încălcări ale drepturilor consacrate de Convenție

nefiind cadre ale Ministerului de Interne). Nu au constituit obiect de interes pentru acest studiu eventualele încălcări ale Convenției rezultate din comportamentul comisiv sau omisiv al personalului de supraveghere din penitenciare sau aresturile poliției, aceasta constituind o chestiune ce se impune, din punctul nostru de vedere, să fie tratată separat.

B. Grupuri de cauze relevante

1. Un prim grup de cauze românești – *Soare* – vizează dreptul la viață (art. 2 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale), sub aspect material și procedural, precum și interzicerea torturii, tratamentelor inumane și degradante (art. 3), și are directă legătură cu activitatea poliției. Acesta este grupul din care fac parte cauzele *Soare și alții c. României*, *Gheorghe Cobzaru c. României și Grămadă c. României*.

Înainte de a intra în prezentarea specificului acestui grup, pentru claritate conceptuală, vom face o succintă incursiune în practica relevantă a Curții în materia recurgerii la forța potențial letală¹¹⁶⁹.

¹¹⁶⁹ Multe dintre spețele la care vom face referire, spre a surprinde anumite nuanțe deduse din practica CEDO, au făcut deja obiectul unei analize în lucrarea colectivă *Dicționar de drepturile omului* (autori: Dana Cristina Bunea, Cornel Gabriel Caian, Irina Cambrea, Dragoș Călin, Roxana Călin, Victor Constantinescu, Ionuț Militaru, Mădălina Morariu, Geanina Munteanu, Irina Alexandra Neagu, Ileana-Gabriela Popa, Răzvan Horațiu

Radu, Mihaela Vasiescu), Ed. C.H. Beck, București, 2013, cu prilejul definirii termenilor *anchetă efectivă* (p.53 și urm.), *drept la viață* (p.289 și urm.), *recurgere la forța letală* (p.710 și urm.), respectiv *tortură, tratamente inumane ori degradante* (p.789 și urm.) - autor Gabriel Caian. Din acest motiv, ne-am îngăduit ca anumite pasaje să le preluăm ca atare din lucrarea respectivă, în care se regăsesc și indicațiile bibliografice.

Astfel, importanța dreptului la viață nu exclude posibilitatea limitării sale, în anumite condiții. Astfel, în situații ce impun apărarea altor valori sociale, i se pot aplica anumite corective. Acest lucru nu face din dreptul la viață un drept condițional, el rămânând un drept absolut. Tocmai de aceea, lista ipotezelor justificative legată de producerea morții prin acțiunea agenților statului este exhaustivă și reclamă o interpretare restrictivă.

Principiile de bază privind utilizarea forței și armelor de foc, adoptate la Congresul al VIII-lea al ONU privind utilizarea forței și tratamentul persoanelor puse sub acuzare (Havana, 1990) constituie sediul materiei în cadrul mecanismului Națiunilor Unite.

În cadrul convențional, instanța europeană a adoptat în mare măsură aceste principii ce pot fi sintetizate în jurul următoarelor idei:

1.1. Caracterul absolut necesar și stricta proporționalitate

Astfel, potrivit art.2 alin.2, trăsătura comună a celor trei ipoteze prevăzute de textul convențional – legitima apărare, arestarea unei persoane sau împiedicarea evadării sale, respectiv reprimarea unei tulburări violente sau a unei insurecții – este aceea a caracterului absolut necesar al recurgerii la forță. Cu alte cuvinte, recurgerea la forță trebuie să fie strict proporțională cu realizarea scopului urmărit. Acest criteriu trebuie să fie aplicat chiar mai strict și mai riguros decât criteriul proporționalității utilizat de obicei pentru a observa în ce măsură intervenția statului prin restrângerea unui drept este „necesară într-o societate democratică”.

Din acest punct de vedere, Comisia EDO a statuat că proporționalitatea se apreciază în special pornind de la pericolul pentru viața sau integritatea corporală a persoanelor inerent situației concrete (*Kathleen Stewart c. Marii*

Britanii, decizia din 10 iulie 1984, *Diaz Ruano c. Spaniei*, raportul din 31 august 1993). Ulterior, CEDO a dezvoltat o jurisprudență bogată în care testul de proporționalitate nu a fost trecut de către autoritățile naționale (*McCann c. Marii Britanii*, hotărârea Marii Camere din 27 septembrie 1995, *Güleç c. Turciei*, hotărârea din 27 iulie 1998, *Gül c. Turciei*, hotărârea din 14 decembrie 2000, *Nachova și alții c. Bulgariei*, hotărârea din 26 februarie 2004).

Instanța europeană a statuat că examinarea cauzei trebuie să fie făcută cu și mai mare atenție atunci când agenții statului au folosit forța în mod intenționat, cu consecințe letale. În aceste cauze, Curtea trebuie să analizeze ansamblul împrejurărilor, în special pregătirea și controlul actelor violente respective (*Andronicou și Constantinou c. Ciprului*, hotărârea din 9 octombrie 1997, *Perek și alții c. Turciei*, hotărârea din 28 martie 2008). Aceasta deoarece pregătirea și realizarea operațiunilor armate ale agenților forței publice trebuie să se realizeze cu respectarea principiului prudenței, iar autoritățile sunt ținute să-și ia suficiente precauții atât pentru menajarea vieții persoanelor suspectate de acte de violență ilegală (*McCann c. Marii Britanii*, menționată anterior), cât și pentru protejarea vieții populației civile (*Ergi c. Turciei*, hotărârea din 28 iulie 1998).

Din acest punct de vedere, instanța europeană a statuat că art.2 impune statelor obligația pozitivă de a stabili un cadru legislativ și administrativ adecvat, care să fixeze criterii clare în legătură cu recurgerea la forță. În acest context, Curtea a făcut, în unele cazuri, un control în *abstracto* al conformității dreptului intern cu Convenția (*Makaratzis c. Greciei*, hotărârea Marii Camere din 20 decembrie 2004). În plus, s-a statuat ca obligație pozitivă a statelor instruirea agenților forței publice de a evalua

necesitatea recurgerii la forța letală (somații prealabile etc.), în special la arme de foc, nu doar prin raportare la legislația națională, ci având în vedere și principiul respectării vieții umane, ca valoare fundamentală. În acest sens, Curtea a criticat instrucțiunile de a împușca mortal, primite de agenții statului în cauzele *McCann* și *Nachova*, citate anterior.

Atunci când s-a stabilit sau nu se contestă de către părți că moartea unei persoane a rezultat din utilizarea forței de către agenții forței publice, sarcina probei incumbă statului, care trebuie să înlăture susținerile reclamantului (*Mansurođlu c. Turciei*, hotărârea din 26 februarie 2008). Sarcina probei revine statelor și în a arăta că utilizarea forței letale a fost absolut necesară (*McCann c. Marii Britanii*, menționată anterior, *Ağdas c. Turciei*, hotărârea din 27 iulie 2004, cu opinia separată a judecătorului Bratza care a argumentat în sensul reținerii încălcării art.2 atât în sens procedural, cât și în sens material). În aprecierea probelor, CEDO utilizează principiul din sistemul anglo-saxon „dincolo de orice îndoială rezonabilă” (*beyond any reasonable doubt*).

1.2. Legitima apărare

Moartea cauzată prin recurgerea la forța absolut necesară de către agenții statului nu este contrară art.2 atunci când ea vizează apărarea oricărei persoane împotriva violenței nelegale. Cu alte cuvinte, legitima apărare este tolerată atunci când e vorba de protejarea vieții proprii ori a vieții altei persoane, iar nu și în cazul protejării bunurilor.

Clauza justificativă din art.2 alin.2 lit.a) a fost invocată fără succes în cauza *Isayeva c. Rusiei* (hotărârea din 24 februarie 2005), în contextul intervenției militare ruse în Cecenia. Astfel, ca răspuns la pătrunderea unui numeros grup de rebeli în satul în care locuia reclamanta, armata rusă a pus în aplicare un plan de a ataca satul respectiv cu forțe

aeriene și de artilerie. Un obuz aruncat dintr-un avion de luptă rusesc a căzut lângă autoturismul familiei reclamantei, ce încerca să părăsească zona, ucigându-i fiul și alte trei rude și rănind-o pe reclamantă.

Curtea a apreciat că folosirea acestui tip de armament într-o zonă populată, fără a fi declarată stare de război și fără o evacuare prealabilă a civililor, nu poate fi considerată compatibilă cu nivelul de precauție ce se cere forțelor de ordine într-o societate democratică. Din acest punct de vedere, măsurile luate de autorități pentru evacuarea sătenilor au fost considerate insuficiente și inadecvate.

Aceeași soluție a fost pronunțată în cauza *Isayeva, Yusupova și Bazayeva c. Rusiei* (hotărârea din 24 februarie 2005). Astfel, au fost respinse argumentele piloților avioanelor ce au bombardat un convoi de vehicule civile, omorând doi copii ai reclamantei, conform cărora s-au aflat în legitimă apărare pentru că erau atacați de la sol de mitralierele rebelilor ceceni. Curtea a reținut faptul că operațiunile antiteroriste nu au fost planificate cu suficientă precauție, în vederea preîntâmpinării uciderii civililor și că recurgerea la forță extremă a fost disproporționată în circumstanțele speței.

1.3. Arestarea legală sau împiedicarea evadării unei persoane legal deținute

Cu privire la această situație, s-a afirmat în literatura juridică, plecând de la practica instanței europene, că utilizarea forței letale pentru efectuarea unei arestări sau pentru prevenirea unei evadări nu trebuie să pornească niciodată de la intenția de a ucide. Moartea nu poate fi decât, eventual, o consecință involuntară a unei asemenea utilizări a forței. Aplicând același test al strictei proporționalități a recurgerii la forța letală în raport cu scopul urmărit, CEDO a reținut o încălcare a art.2 în cauza *Nachova și*

alții c. Bulgariei, menționată anterior, în care victimele au fost ucise prin împușcare pentru că nu s-au suspus somației de a se opri, a forțelor de ordine, în condițiile în care se știa că sunt neînarmate și inofensive, iar fapta pentru care erau urmărite era aceea de a fi lipsit neautorizat de la locul de muncă. În acest sens, s-a arătat că forța letală folosită în vederea arestării este disproporționată în măsura în care persoana în cauză nu prezintă un pericol pentru viața sau integritatea corporală a altor persoane și nu este suspectată de comiterea unei infracțiuni cu violență. Acest lucru este valabil chiar dacă evitarea utilizării forței letale poate duce la pierderea ocaziei de a aresta persoana respectivă.

De asemenea, nu poate fi utilizat ca argument faptul că recurgerea la forța letală este singurul mod de a duce la îndeplinire măsura arestării, nici măcar în situația în care persoana respectivă este bănuită a fi o amenințare pentru viața sau integritatea corporală a altor persoane.

În cauza *Kakoulli c. Turciei* (hotărârea din 22 noiembrie 2005), Curtea a respins argumentele guvernului pârât prin care se justifica recurgerea la forța letală invocându-se atât legitima apărare, cât și necesitatea arestării legale a victimei. Astfel, constatându-se că agentul forței publice a împușcat-o pe victimă fără ca aceasta să reprezinte un risc pentru ceilalți, s-a reținut încălcarea art.2 din Convenție. Argumentul guvernului cum că la granița între Cipru și Turcia exista o stare tensionată în perioada respectivă și că victima, ce nu s-a suspus somației verbale, constituia o amenințare nu a putut constitui o justificare suficientă, în condițiile în care guvernul nu a putut proba că recurgerea la forță a fost strict necesară, nici chiar prin raportare la propriile reglementări. Aceasta, cu atât mai mult cu cât al treilea foc de armă ce a vizat-o pe victimă a fost tras după câteva minute de la efectuarea primelor două

focuri prin care aceasta fusese deja neutralizată.

Mutatis mutandis, aceeași soluție a fost adoptată în hotărârile pronunțate în cauzele *Soare și alții c. României* (22 februarie 2011), *Gheorghe Cobzaru c. României* (25 iunie 2013), respectiv *Grămadă c. României* (11 februarie 2014) la care vom face referire mai jos.

O soluție diferită a fost pronunțată de CEDO în cauza *Ramsahai c. Olandei* (hotărârea Marii Camere din 15 mai 2007), în care utilizarea forței de către agenții de poliție în vederea imobilizării victimei ce amenința cu propria sa armă letală, a fost considerată strict necesară în sensul art.2 alin.2 din Convenție.

1.4. Reprimarea unei tulburări violente sau a unei insurecții

Termenii „tulburare violentă” (fr. *émeute*, eng. *riot*) și „insurecție” au un sens autonom, în lumina jurisprudenței organelor convenționale. În cauza *Kathleen Stewart c. Marii Britanii* (menționată anterior), Comisia a evitat să furnizeze o definiție a „tulburării violente” ori „insurecției”, limitându-se să constate că un grup de aproximativ 150 de persoane ce aruncă cu sticle și pietre către o patrulă de poliție, primejduind integritatea fizică a agenților statului, trebuie considerată o tulburare violentă. La fel s-a procedat în cauza *Güleç c. Turciei* (hotărârea din 27 iulie 1998), în care fiul reclamantului fusese ucis în timp ce forțele de ordine trăgeau cu gloanțe de luptă către un grup de circa 3.000 de persoane ce demonstrau violent împotriva distrugerii unui sat învecinat, ca măsură luată în lupta anti-teroristă. Și în acest caz s-a evitat avansarea unei definiții, referirea făcându-se strict la circumstanțele speței, cărora li s-a aplicat ipoteza textului art.2 alin.2 lit.c) din Convenție.

Potrivit standardelor consacrate (a se vedea *Stewart*, menționată anterior), nu există o obligație de retragere a forțelor

de ordine în cazul reprimării unei insurecții. Cu toate acestea, ca și în cazul celorlalte ipoteze prevăzute de art.2 alin.2, recurgerea la forță trebuie să fie strict proporțională și absolut necesară, iar din partea agenților forței publice se cere o precauție deosebită atunci când sunt confrunțați cu demonstrații ori adunări populare ce scapă de sub control.

În cauza *Ergi c. Turciei* (hotărârea din 28 iulie 1998), CEDO a reținut încălcarea art.2 prin aceea că victima a fost împușcată într-un schimb de focuri dintre forțele de ordine și un grup terorist, fără ca agenții statului să fi minimizat riscul producerii de victime inocente.

În cauza *Şimşek și alții c. Turciei* (hotărârea din 26 mai 2005), referitoare la reacția forțelor de poliție la manifestațiile violente din Istanbul în cursul cărora s-a deschis focul asupra demonstranților cu consecința uciderii a 17 persoane, CEDO a reținut că poliția a tras asupra manifestanților fără a fi recurs în prealabil la metode precum utilizarea gazelor lacrimogene, a gloanțelor de cauciuc sau a tunurilor de apă. Acest lucru a fost contrar chiar legislației interne care prevedea folosirea armelor de foc doar în circumstanțe limitate. Nici argumentul guvernului pârât cum că agenții forței publice se găseau într-o situație de mare stres nu a fost acceptat de către instanța europeană, deoarece forțele de poliție erau obligate să evalueze situația și să organizeze adecvat operațiunea, cu atât mai mult cu cât beneficiaseră sau ar fi trebuit să beneficieze de o pregătire adecvată și de instrucțiuni clare și precise.

De la momentul pronunțării, în 1995, a primei hotărâri în materia art.2, sub aspect material (*McCann c. Marii Britanii*, în care plângerea a fost formulată de rudele a trei „teroriști” irlandezi uciși de membrii forțelor de securitate britanice în Gibraltar), CEDO a dezvoltat o jurisprudență destul de bogată în această materie, cu ajutorul căreia conținutul

juridic al dreptului la viață – prin prisma condițiilor restrângerii sale – a devenit mult mai clar.

Pe lângă obligațiile negative și pozitive ale statului amintite anterior, o importantă obligație pozitivă a statului este aceea de a efectua o anchetă efectivă în cazul decesului unei persoane, inclusiv în ipotezele prevăzute de art.2 alin.2 lit.a)-c) din Convenție, pentru a elucida în ce măsură standardele naționale și convenționale de protecție au fost respectate, cu alte cuvinte, în ce măsură recurgerea la forța letală, de către agenții statului a fost strict proporțională și absolut necesară.

Revenind la cauzele românești, remarcăm că obligațiile pozitive ale statului, decurgând din art.2, în legătură cu folosirea forței letale de către agenții forței publice, au fost descrise în hotărârea pronunțată în cauza *Soare și alții c. României*, în care s-a reținut că primul reclamant a fost împușcat în cap de la mică distanță, rămânând cu grave sechele - semiparalizie pe partea dreaptă a corpului și afazie. Astfel, s-a statuat la acel moment că „dispozițiile legislative care reglementează utilizarea armelor de foc de către poliție, în vigoare la momentul faptelor, sunt foarte vagi și generale. Acestea nu conțin nicio precizare cu privire la condițiile în care li se permitea polițiștilor să utilizeze arme de foc în activitatea lor zilnică și cu privire la modalitățile de recurgere la armele respective.

În plus, Legea nr.17/1996 privind regimul armelor de foc și al munițiilor nu include nicio garanție împotriva utilizării abuzive a armelor de foc. Conținutul art.72 din această lege, potrivit căruia „încălcarea dispozițiilor prezentei legi atrage, după caz, răspunderea civilă, materială, disciplinară, contravențională sau penală”, este, de asemenea, foarte abstract.

Mai mult, deși ulterior faptelor, Codul de etică și deontologie al polițistului a fost

adoptat la 25 august 2005, în temeiul Hotărârii Guvernului nr.991/2005, el se limitează la enumerarea unor principii – printre care principiile necesității și proporționalității –, dar nu prevede nicio dispoziție precisă privind condițiile și procedurile referitoare la utilizarea armelor de foc. În aceste condiții, nu se poate considera că statul și-a îndeplinit obligația pozitivă de a pune în aplicare un cadru legislativ și administrativ adecvat astfel cum îi impune prima teză a art.2 §1 din Convenție” (par.137).

În plus, Curtea a apreciat că, deoarece nu a demonstrat că forța potențial letală utilizată împotriva primului reclamant nu depășise ceea ce era „absolut necesar”, că era strict „proporțională” și urmărea unul din scopurile autorizate de art.2 alin.2, răspunderea statului este angajată în speță, fiind încălcată această dispoziție din punct de vedere material (par.150).

În fine, procedurile privind elucidarea incidentului din 19 mai 2000 nu au putut fi considerate drept o anchetă rapidă și efectivă. În consecință, autoritățile române nu au respectat obligația procedurală care rezultă din art.2 din Convenție (par.176).

Pe de altă parte, în privința celui de-al doilea și celui de-al treilea reclamant, Curtea a constatat că aceștia au fost supuși unor tratamente inumane și degradante, în sensul art.3 din Convenție, prin aceea că au fost ținuți noaptea la sediul poliției, imediat după incident, pentru audieri în calitate de martori, timp de 9 ore și jumătate, fără apă și hrană.

Prin hotărârea pronunțată la data de 25 iunie 2013 în cauza *Gheorghe Cobzaru c. României*, Curtea a constatat că dispozițiile relevante din Legea nr.17/1996, evocate în cauza *Soare și alții c. României*, nu au suferit modificări esențiale prin Legea nr.218/2002 – privind organizarea și funcționarea Poliției Române, respectiv prin Legea nr.295/2004, ce reglementează utilizarea armelor și munițiilor.

Astfel, în opinia Curții, lipsa unor reguli clare poate explica reacția polițistului care a tras un foc de armă în direcția victimei pentru a o aresta, deși era clar că aceasta nu era înarmată. Această decizie a fost luată de polițist în mod absolut autonom, ceea ce nu s-ar fi întâmplat, probabil, dacă ar fi beneficiat de instrucțiuni adecvate.

De asemenea, Curtea a considerat că, în ceea ce privește obligațiile pozitive ale statului de a pune în aplicare un cadru legislativ și administrativ adecvat, impuse de art.2 din Convenție, autoritățile române nu au făcut tot ceea ce se aștepta în mod rezonabil de la ele în vederea oferirii unui nivel de protecție adecvat pentru cetățeni, în mod particular în ce privește utilizarea forței letale și pentru evitarea riscurilor reale și imediate la adresa vieții din timpul unor operațiuni ale poliției (par.53 din hotărârea pronunțată în cauza *Gheorghe Cobzaru c. României*).

În condițiile în care versiunile factuale au fost contradictorii, Curtea a apreciat că era datoria statului să probeze că utilizarea forței letale a fost „absolut necesară” și „strict proporțională”, în sensul art.2 din Convenție, cu unul din scopurile permise de această dispoziție.

În consecință, s-a considerat că nu poate fi primită teza Guvernului conform căreia decesul fiului reclamantului s-a produs accidental, prin acțiunea unui polițist aflat în legitimă apărare. A conchide altfel, s-a spus, ar însemna să se admită că autoritățile pot beneficia de pe urma propriilor omisiuni și deficiențe în activitate, respectiv de a permite autorilor unor acte potențial letale de a scăpa nepedepsiți (par.64).

Mai mult, Curtea a apreciat că descărcând arma în direcția victimei, în timpul nopții, în scopul reținerii sale, polițistul nu și-a luat toate precauțiile pentru protejarea vieții acesteia, în contextul lipsei unei reglementări precise privind utilizarea armelor de foc de către forțele de ordine (par.65). În consecință,

s-a reținut încălcarea art.2 în sens material.

Sub aspectul art.2, în sens procedural, Curtea a constatat că cele două soluții de neîncepere a urmăririi penale emise de parchet până la acel moment au fost infirmate de instanțele interne. În plus, s-a constatat că abia după 9 luni de la prima hotărâre de infirmare a soluției procurorului, a fost reaudiat acuzatul și au mai fost interogați patru martori. Mai mult, expertiza având drept obiectiv stabilirea distanței reale dintre polițist și victimă, la momentul tragerii focului letal, a fost realizată după 3 ani de la data incidentului și după 17 luni au fost analizate urmele suplimentare de tragere. Acestea și alte deficiențe constatate de instanțele interne au dus Curtea la concluzia că ancheta nu a fost una eficace și convingătoare. În plus, autoritățile interne nu și-au îndeplinit nici obligația de a implica rudele victimelor în anchetă într-o manieră adecvată.

În fine, Curtea a constatat că la 6 ani de la data incidentului ancheta era încă în desfășurare, motiv pentru care și excepția de neputință a căilor interne de atac ridicată de Guvern a fost respinsă. Pe fond, s-a constatat încălcarea art.2 sub aspect procedural. Între timp, cauza a fost soluționată prin scoaterea de sub urmărire penală, dar constatările Curții rămân valabile.

Într-o cauză mai recentă, *Grămadă c. României*, reclamantul s-a plâns că a fost supus la rele tratamente prin faptul că a fost împușcat de un polițist, în curtea sa, acesta rămânând cu sechele de natură fizică. Acesta a primit despăgubiri acordate în temeiul răspunderii civile delictuale, polițistul nefiind condamnat penal deoarece s-a considerat că a acționat depășind limitele legitimei apărări (exces justificat).

Curtea arată că îi incumbă ei să verifice dacă forța utilizată a fost strict necesară și proporțională și dacă statul

poate fi ținut responsabil pentru rănilor provocate, iar guvernul trebuie să dovedească aceste aspecte. În speță a fost vorba de un control rutier vizând interpelarea lui I.C., suspectat că ar fi comis o infracțiune la regimul rutier, care a dat naștere unor urmări neașteptate.

Curtea arată că este justificată critica reclamantului cu privire la depășirea limitelor legitimei apărări. Declarațiile părților arată că polițistul în cauză nu a ezitat să folosească forța la cea mai mică opoziție. Nu rezultă din probe că cel care l-ar fi provocat pe polițist ar fi reprezentat un risc grav și serios pentru ordinea publică sau pentru integritatea fizică a agenților publici.

Polițistul a dat dovadă de mare ușurință în folosirea armei împotriva reclamantului. Chiar dacă Curtea ar putea accepta că tatăl reclamantului era înarmat cu o armă albă, posibilitatea ca reclamantul însuși să fi fost înarmat i se pare neverosimilă. Această teză s-a bazat numai pe declarațiile polițistului și ale jandarmului, pe care autoritățile le-au acceptat fără rezerve. În plus, polițistul a acționat în mod total autonom, luând inițiative nesăbuite, ceea ce nu ar fi fost probabil cazul dacă ar fi beneficiat de instrucțiuni adecvate.

Curtea a estimat că există omisiuni frapante în realizarea anchetei realizate în această cauză. Astfel, este surprinzător că autoritățile nu au sechestrat armele albe cu care se presupune că reclamantul și tatăl său au fost înarmați, chiar dacă locul faptei a fost supravegheat de un agent de poliție. În plus, autoritățile au refuzat să procedeze la o reconstituire a faptelor și nu au încercat, printr-o expertiză balistică, să stabilească câte focuri de armă au fost trase, din ce direcție, de la ce distanță. Or, Curtea consideră că autoritățile trebuiau să ia toate măsurile necesare pentru a garanta strângerea și disponibilitatea probelor.

Prin urmare, Curtea a considerat că decizia judecătorilor de a exonera de

răspundere penală pe agentul de poliție denotă o putere discreționară a acestora. Ancheta penală nu a reprezentat o remediere potrivită pentru atingerea adusă valorii consacrate de art.3. De asemenea, a statuat că o simplă satisfacție de natură civilă nu era de natură să remedieze situația descrisă.

În privința măsurilor generale ce decurg din hotărârile pronunțate în grupul *Soare*, în legătură cu încălcarea art.2 și art.3, în sens material, sub aspectul uzului de armă, trebuie spus că ele vizează, pe de o parte, îmbunătățirea cadrului legislativ, prin adoptarea unor norme precise în ceea ce privește uzul armelor de foc de către polițist, și, pe de altă parte, îmbunătățirea pregătirii teoretice și, mai ales, practice a polițiștilor, spre a respecta regulile strictei proporționalități în uzul armei, respectiv principiul ca forța potențial letală utilizată să nu depășească ceea ce este „absolut necesar”.

Problemele legate de aspectul procedural al art.2 sunt comune celor ridicate de numeroase alte spețe în materia dreptului la viață, sau chiar a interzicerii torturii, tratamentelor inumane ori degradante, urmând a ne referi la acestea ceva mai jos, în cadrul studiului nostru.

Totodată, după cum arătam anterior, în cauza *Soare și alții c. României* a fost calificată ca tratament degradant menținerea peste noapte a doi dintre reclamânți, la poliție, în calitate de martori, fără a li se asigura hrană și apă (în mod similar, în cauza *Iustin Robertino Micu c. României* – hotărârea din 13 ianuarie 2015 – s-a apreciat că menținerea unei persoane diabetice, timp de aproximativ 13 ore, fără hrană, reprezintă un tratament inuman. Astfel, cu toate că reclamantul a informat cu întârziere autoritățile cu privire la starea sa de sănătate, Curtea a reținut că autoritățile i-au pus la dispoziție mâncare abia la ora 22, după mai bine de 13 ore în care a stat sub puterea

mandatului de aducere, respectiv a ordonanței de reținere. Raportat la starea sa de sănătate, Curtea a considerat că lipsa alimentației a dus la încălcarea art. 3; *a contrario*, s-a considerat că un interogatoriu de aproximativ 16 ore, în condițiile în care reclamantul era cercetat pentru fapte complexe, derulate pe parcursul mai multor ani, nu a fost contrar art.3 din Convenție, cât timp acesta a beneficiat de hrană și apă, a fost asistat de mai mulți avocați și nu s-a probat existența unor presiuni la adresa sa – cauza *Patriciu c. României*, decizia de inadmisibilitate din 19 martie 2013).

În cauza *Ciorcan și alții c. României* (hotărârea din 27 ianuarie 2015), s-a reținut că autoarea reclamanților (Susana Ciorcan) a fost împușcată în curtea sa, la data de 7 septembrie 2006, în timpul unei operațiuni de căutare a două persoane de etnie romă care insultaseră un polițist aflat în afara programului de lucru, într-un bar. Certificatul medico-legal a conchis că aceasta a suferit leziuni multiple care i-au pus în primejdie viața. La momentul când a fost împușcată, S.C. nu era nici înarmată, nici nu a atacat în vreun fel pe polițiști sau pe membrii forțelor speciale.

Curtea a analizat operațiunea în întregul ei și, în primul rând, în ce măsură prezența forțelor speciale era necesară. Având în vedere că legea internă prevedea posibilitatea intervenției forțelor speciale în sprijinul polițiștilor doar în situații de luări de ostatici sau răpiri, având în vedere faptul că polițiștii, potrivit propriilor declarații, nu au fost atacați de către persoanele de etnie romă, Curtea a considerat că nu a fost oferită o explicație plauzibilă în legătură cu necesitatea cererii privind sprijinul forțelor speciale. De aceea, s-a considerat inutilă analiza dispozițiilor legale ce au stat la baza operațiunii propriu-zise.

În ceea ce privește desfășurarea operațiunii, Curtea a considerat că posibilitatea ca agenții statului să fie luați

prin surprindere de numărul mare de cetățeni adunați în stradă este exclusă, din moment ce autoritățile erau conștiente de faptul că, în cartierele de romi, cetățenii se adună pe stradă din curiozitate. Astfel, autoritățile trebuiau să prevadă faptul că, la vederea vehiculelor de poliție și a forțelor speciale ale căror membri purtau cagule, locuitorii se vor strânge în stradă, deoarece acesta nu era un eveniment uzual într-un oraș mic ca Reghin.

În plus, agenții statului au dat declarații contradictorii în legătură cu motivația recurgerii la armele de foc, unii declarând că polițiștii au fost atacați, iar alții spunând contrariul.

Față de aceste împrejurări, Curtea a considerat că, deși cei șapte polițiști care purtau echipament special, ce includea scuturi, spray-uri cu gaze lacrimogene, grenade și pistoale, au avut a se confrunta cu o situație de pericol determinat de atacul mulțimii, totuși, nu a fost stabilit că respectivul atac a fost atât de violent încât să justifice deschiderea focului la întâmplare cu muniție de război care să pericliteze viața doamnei S.C. Aceste argumente au stat la baza reținerii încălcării art.2 din Convenție, în sens material¹¹⁷⁰.

2. Un alt grup – *Trufin* – legat de respectarea dreptului la viață este alcătuit din cauzele *Trufin c. României* - hotărârea din 20 octombrie 2009, *Gina Ionescu c. României* - hotărârea din 11 decembrie 2012, *Pleșca c. României* - hotărârea din 18 iunie 2013, *Dâmbean c. României* - hotărârea din 23 iulie 2013, respectiv *Larie și alții c. României* - hotărârea din 25 martie 2014) și care vizează încălcarea dreptului la viață, consacrat de articolul 2 din Convenție, în sens

procedural. Deseori, deficiențele legate de anchetă își au sursa în maniera în care polițiștii au instrumentat dosarul.

2.1. În cauza *Trufin c. României*, Curtea a constatat că ancheta relevantă a durat 11 ani și 6 luni, din care peste 9 ani după 20 iunie 1994 (data intrării în vigoare a Convenției în privința României). Mai mult, durata anchetei, nerezonabilă în sine, a fost imputată autorităților. Astfel, redeschiderea anchetei s-a realizat la trei luni după o nouă cercetare la fața locului; o nouă expertiză s-a efectuat după alte 4 luni; deși exhumarea cadavrului în vederea noii expertizări s-a realizat în august 1996, concluziile acestei noi examinări s-au depus după 5 luni.

Instanța europeană a luat act de faptul că soluția de încetare a urmăririi penale a fost dată cu ignorarea unor împrejurări esențiale. În plus, s-au constatat unele deficiențe cum ar fi: concluziile contradictorii a două expertize medico-legale, în legătură cu împrejurări esențiale; conform celor reținute de Curte, măsurile luate de autorități s-au limitat la cercetări la fața locului și examinări medicale, care au avut rezultate diferite. Mai mult, toate aceste examinări și cercetări s-au realizat ca urmare a plângerilor și petițiilor depuse de reclamantă, fără ca autoritățile să aibă ele însele inițiativa în desfășurarea unei anchete efective. În privința martorilor la care autoritățile au făcut referire, nu s-au oferit date privind numărul lor și relevanța mărturiilor lor în anchetă.

În ceea ce privește controlul public asupra anchetei, s-a reținut faptul că reclamantei i s-a refuzat de două ori accesul la anumite acte din dosar, cu o

¹¹⁷⁰ Curtea a reținut, totodată, în cauza *Ciorcan și alții c. României* încălcarea art.2 din Convenție, sub aspect procedural, încălcarea art.3 exclusiv sub aspect procedural, în privința altor 20 de reclamanți, răniți cu prilejul incidentului, precum și încălcarea

art.14 raportat la art.2 și 3, în sensul lor procedural, având în vedere omisiunea organelor judiciare de a ancheta eventuale și plauzibile motivații rasiale aflate în spatele încălcării acestor drepturi fundamentale protejate de Convenție.

motivare sumară; primul raport de autopsie i s-a comunicat reclamantei după aproximativ 8 ani de la decesul fratelui său; alte decizii importante din dosar i-au fost comunicate cu mare întârziere, în urma cererilor sale repetate. De altfel, toate notificările adresate reclamantei s-au limitat la a o informa asupra unei decizii luate, fără precizări în legătură cu motivele sale. În consecință, pentru reținerea încălcării art.2, în sens procedural, s-a constatat inclusiv lipsa controlului public și restrângerea nejustificată a accesului familiei la anchetă.

2.2. În cauza *Gina Ionescu c. României*, ancheta ce a debutat în chiar ziua accidentului de muncă nu era finalizată după mai bine de 10 ani și 6 luni. Autoritățile însele au recunoscut existența unor deficiențe în desfășurarea anchetei, avansând drept motive supraîncărcarea muncii polițiștilor și schimbarea frecventă a personalului, precum și transferul dosarului la mai mulți procurori de-a lungul timpului. Acestea nu au putut fi considerate însă justificări pentru durata nerezonabilă amintită.

2.3. În cauza *Pleşca c. României*, autoritățile au declanșat din oficiu de îndată o anchetă referitoare la circumstanțele decesului fiicei reclamantului. Mai mult, o autopsie a fost efectuată la scurt timp după găsirea cadavrului, iar un număr de martori au fost audiați în scopul stabilirii cronologiei ultimei zile din viața tinerei, precum și a unor împrejurări care ar fi putut conduce la sinucidere.

Totuși, anumite deficiențe ale acestei anchete au dus la concluzia existenței unei încălcări a obligației statului ce decurgea din art.2 din Convenție, sub aspect procedural. Astfel, cererile reclamantului în legătură cu administrarea altor probe au fost în mod sistematic respinse; autoritățile nu au analizat și nici conservat obiectele de îmbrăcăminte ale tinerei ori telefonul său mobil, cureaua cu

care s-ar fi spânzurat ori mostre ale băuturii pe care aceasta ar fi ingerat-o în ziua decesului; examenul medico-legal s-a limitat la a constata cauza imediată a decesului, fără a se cere medicului legist să confirme sau să infirme teza reclamantului privind originea leziunilor de la picior și momentul ingerării alcoolului; nu s-a oferit nicio explicație privind contradicția evidențiată de medicul legist în ceea ce privește diferența între lățimea curelei și leziunea din zona gâtului.

De altfel, chiar și procurorul șef a constatat insuficiența probelor administrate (procesul-verbal de cercetare la fața locului, raportul de autopsie și declarații de martori). Or, în locul completării probatoriului cu noi expertize ori cu un supliment la raportul de autopsie, anchetatorii s-au limitat la a reaudia un număr de martori.

Astfel, potrivit concluziilor Curții, autoritățile au eșuat în a clarifica unele aspecte neclare în legătură cu circumstanțele decesului fiicei reclamantului, cu încălcarea art.2 în sens procedural (par.47-51).

2.4. În cauza *Dâmbean c. României*, autoritățile au luat unele măsuri după accident și au administrat un număr de probe (cercetare la fața locului, martori, două expertize tehnice). Totuși, ancheta privind elucidarea împrejurărilor accidentului ce a avut loc la data de 28.07.1999 s-a încheiat după aproximativ 7 ani și 2 luni. Această durată a fost considerată ca fiind imputabilă autorităților având în vedere declinările de competență materială succesive, retrimiteră dosarului la parchet pentru completarea cercetărilor, viciile de procedură ce au determinat reluarea cercetărilor. Mai mult, un nou raport de expertiză a fost emis de INML abia după 4 ani de la data accidentului. În fine, deși reclamantul a făcut uz de toate căile legale pe care le avea la dispoziție spre a contesta soluțiile dispuse în cauză, nu

s-a putut reține că conduita procesuală a acestuia a constituit cauza duratei nerezonabile (par.43-49).

2.5. În cauza *Larie și alții c. României*, Curtea a reținut că ancheta declanșată a doua zi după producerea accidentului nu era încă finalizată după 6 ani și 6 luni. Pe lângă faptul că două soluții de neîncepere a urmăririi penale au fost desființate, s-au constatat mai multe deficiențe ale anchetei: faptul că polițiștii au omis prelevarea probelor de substanță brună de pe barca unuia dintre cei implicați în accident; inexactitățile primei expertize medico-legale; lipsa de cooperare între instituțiile statului, cooperare care ar fi dus la o mai mare celeritate (SRI nu a răspuns solicitărilor Poliției de a furniza unele informații).

Având în vedere faptul că întârzierea administrării probelor risca să complice ori chiar să compromită sarcina autorităților de strângere a probelor și de stabilire a stării de fapt, s-a apreciat ca acestea nu au dovedit diligența necesară, conform standardelor art.2 din Convenție, în sens procedural (par. 97-102).

Deficiențele legate de anchetele din acest grup de cauze privesc, în esență, următoarele: omisiunea administrării cu promptitudine a unor probe al căror conținut informativ se poate șterge odată cu trecerea timpului (*Trufin, Pleșca, Larie și alții*); omisiunea înlăturării și clarificării unor elemente contradictorii rezultate din probe, mai mult sau mai puțin esențiale în vederea elucidării împrejurărilor exacte în care s-a produs decesul (*Pleșca, Larie și alții*); neconformarea organelor de cercetare penală la indicațiile procurorului șef ori a altui organ judiciar ce a dispus redeschiderea anchetei pentru anumite rațiuni concrete (*Pleșca*); durata nerezonabilă a anchetei datorată unor împrejurări precum: repetatele infirmări ale soluției și redeschideri ale cercetărilor; lipsa unei bune colaborări între instituțiile statului; intervalele nejustificate de timp

între momentul producerii decesului și administrarea unor probe esențiale, ori între administrarea probei și comunicarea efectivă a concluziilor către organul judiciar (*Trufin, Pleșca, Dâmbean, Gina Ionescu, Larie și alții*); lipsa cooptării familiei celui decedat în anchetă, prin refuzul nejustificat de a administra probele solicitate ori de a informa persoanele interesate de stadiul anchetei și conținutul unor mijloace de probă (*Trufin, Pleșca*).

La finalul acestei secțiuni apreciem că nu este lipsit de interes să amintim câteva cauze în care instanța europeană a constatat caracterul adecvat al anchetelor, în sensul îndeplinirii de către autorități a obligației de mijloace ce le incumbă.

Astfel, în cauza *Cioban c. României* (decizia de inadmisibilitate din 11 martie 2014) s-a reținut că, în fapt, fiul reclamantului a fost implicat într-un accident rutier în urma căruia și-a pierdut viața, în decembrie 2005. Cei doi ocupanți ai celuiilalt vehicul au dat declarații contradictorii în legătură cu identitatea celui care a condus la momentul accidentului.

După efectuarea mai multor expertize și reaudierea persoanelor implicate, printr-o hotărâre din decembrie 2009, definitivă în martie 2011, unul dintre ei a fost condamnat pentru ucidere din culpă, iar celălalt pentru favorizarea infractorului. De asemenea, au fost acordate daune morale moștenitorilor victimei. Curtea a reținut că ancheta a fost efectuată cu destulă diligență, într-un termen ce nu poate fi considerat nerezonabil. În consecință, s-a stabilit inexistența unei încălcări a art.2, în sens procedural.

De asemenea, în cauza *Paica c. României* (decizia de inadmisibilitate din 25 martie 2014) s-a plecat de la următoarea stare de fapt: fiul reclamantului a decedat la data de 17 septembrie 2008, în urma violențelor

exercitate asupra sa de persoane necunoscute, în noaptea de 15 spre 16 septembrie 2008. Agresorii (în număr de patru) nu au putut fi identificați pentru că, după spusele victimei, purtau cagule.

Autoritățile au demarat o anchetă imediat după incident. Au fost audiați martori, s-au efectuat percheziții, expertize criminalistice, expertiza ADN, s-a stabilit un cerc de 7 suspecti pentru care s-au emis mandate de interceptare a convorbirilor telefonice, ce au fost de mai multe ori prelungite în cursul anilor 2008 și 2009. În plus, unul dintre suspecti au fost supuși unui test poligraf și au fost confrunțați martorii ale căror declarații erau contradictorii. Totuși, probele nu au fost suficiente pentru a duce la identificarea autorului/autorilor agresiunii fatale pentru fiul reclamantului.

La data de 15 februarie 2010, dosarul a fost clasat în categoria dosarelor cu autor necunoscut (AN), ancheta fiind pendinte. Spre deosebire de cauza *Bucureșteanu c. României*, unde poliția nu a mai efectuat nici un act de cercetare după clasarea dosarului ca fiind unul cu autor necunoscut, în prezenta cauză au continuat investigațiile.

Analizând toate aceste elemente furnizate de Guvern, Curtea a apreciat că lipsa identificării până în prezent a autorilor crimei nu poate, în sine, să conducă la concluzia lipsei unei anchete efective în cauză. De aceea, s-a respins plângerea, sub aspectul art.2 procedural, ca vădit nefondată.

3. Următorul grup la care ne vom referi este unul important având în vedere numărul semnificativ de hotărâri prin care s-au reținut încălcări similare ale Convenției, în special ale art.3, în sens material sau procedural și, uneori, coroborate cu art.14 din Convenție

(interzicerea discriminării). Este vorba de grupul de cauze *Barbu Anghelescu*. Majoritatea acestor cauze vizează relele tratamente aplicate reclamantilor atunci când aceștia se aflau sub responsabilitatea forțelor de ordine¹¹⁷¹ (1995–2005), calificate drept tratamente inumane și degradante sau tortură, care au cauzat decesul victimei din cauza *Carabulea c. României*. Toate aceste cauze vizează ineficiența anchetelor referitoare la acuzațiile de rele tratamente, din cauza duratei acestora, a legăturilor ierarhice sau instituționale care existau între autoritățile însărcinate cu ancheta și persoanele acuzate, omisiuni ale autorităților în administrarea probelor și/sau deficiențele examenelor medicale efectuate asupra reclamantilor. Anumite cauze vizează, de asemenea, lipsa unor căi de atac efective pentru a obține repararea prejudiciilor suferite ca urmare a relelor tratamente. Alte cauze vizează motivele rasiale aflate la originea relelor tratamente aplicate unui reclamant de etnie romă și/sau neîndeplinirea de către autorități a obligației lor de a efectua o anchetă privind eventuale motive rasiale pentru astfel de incidente (încălcări ale art.2, 3, 13 și 14, coroborate cu art.3 și/sau 13).

Înainte de a trece la o prezentare succintă a cauzelor din acest grup, dorim să evidențiem câteva idei cu caracter de principiu în materia torturii, tratamentelor inumane ori degradante (standarde, concepte etc.) așa cum s-au cristalizat în practica instanței europene.

3.1. Standarde

Potrivit celor statuate de CEDO într-o jurisprudență constantă, art.3 consacră una dintre valorile fundamentale ale societăților democratice. Chiar și în circumstanțe deosebite, cum ar fi lupta

¹¹⁷¹ Circumstanțele care au generat aceste încălcări variază. În anumite cazuri, relele tratamente au fost aplicate la sediul poliției, în cursul interogatoriilor din timpul reținerii/arestării

preventive. În alte cazuri, acestea au constat în folosirea excesivă a forței în timpul unei interpelări/arestări.

împotriva terorismului ori a crimei organizate, Convenția interzice în termeni categorici tortura, tratamentele inumane ori degradante. Spre deosebire de alte articole din Convenție și din protocoalele adiționale, art.3 nu permite nicio derogare, nici măcar în condițiile art.15 din Convenție, respectiv în cazuri de „pericol ce amenință viața națiunii” (a se vedea *Selmouni c. Franței*, hotărârea Marii Camere din 28 iulie 1999, respectiv *Assenov și alții c. Bulgariei*, hotărârea din 28 octombrie 1998), Convenția interzice în termeni absoluți tortura, tratamentele inumane ori degradante, indiferent de comportamentul victimei (*Chahal c. Marii Britanii*, hotărârea din 15 noiembrie 1996). Așadar, natura acuzațiilor aduse victimei este nerelevantă în situația analizării de către CEDO a unei plângeri întemeiate pe art.3.

Cu toate acestea, CEDO a statuat că relele tratamente trebuie să fi avut un anume nivel de gravitate pentru a face obiectul analizei prin prisma art.3. Aprecierea acestui nivel minim sau a „pragului de gravitate” ce diferențiază relele tratamente de o simplă brutalitate, depinde de circumstanțele cauzei, de durata aplicării acestui tratament, de efectele fizice și psihice asupra victimei, iar în unele cazuri, de sexul, vârsta și starea de sănătate a acesteia. În plus, s-a apreciat că lipsa intenției autorităților de a provoca unei persoane sentimente de umilință sau de a-i submina respectul de sine, în anumite condiții, nu exclude

reținerea unei încălcări a art.3 (*Pop Blaga c. României*, hotărârea din 27 noiembrie 2012).

În fine, cu titlu de principiu, pentru a putea vorbi de tortură, tratament inuman ori degradant, în cazul persoanelor private de libertate, suferința ori umilința produse trebuie să fi depășit nivelul inevitabil în cazul punerii în aplicare a unei măsuri preventive ori a unei pedepse prevăzute de lege.

3.2. Tortura

Curtea Europeană a preluat definiția torturii oferită de instrumentele ONU. Convenția ONU împotriva torturii și a altor tratamente sau pedepse inumane ori degradante, adoptată la New York prin rezoluția Adunării Generale din 10 decembrie 1984 califică drept tortură, în art.1, *orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferințe puternice, de natură fizică sau psihică, în special cu scopul de a obține, de la această persoană sau de la o persoană terță, informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis sau este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiune asupra unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință sunt provocate de către un agent al autorității publice sau orice altă persoană care acționează cu titlu oficial, sau la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane*¹¹⁷².

¹¹⁷² Noul Cod penal român, intrat în vigoare la data de 1 februarie 2014, oferă o definiție legală torturii. Astfel, art.282 din noul Cod penal incriminează „[f]apta funcționarului public care îndeplinește o funcție ce implică exercițiul autorității de stat sau a altei persoane care acționează la instigarea sau cu consimțământul expres ori tacit al acestuia de a provoca unei persoane puternice suferințe fizice ori psihice: a) în scopul obținerii de la această persoană sau de la o terță persoană informații sau declarații; b) în scopul pedepsirii ei pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis; c) în scopul de a o intimida sau de a face presiuni asupra ei ori

de a intimida sau a face presiuni asupra unei terțe persoane; d) pe un motiv bazat pe orice formă de discriminare (...). Conform alineatului 5 al articolului amintit „[n]icio împrejurare excepțională, oricare ar fi ea, fie că este vorba de stare de război sau de amenințări cu războiul, de instabilitate politică internă sau de orice altă stare de excepție, nu poate fi invocată pentru a justifica tortura”. De asemenea, „nu poate fi invocată ordinul superiorului ori al unei autorități publice. Totodată, conform alineatului 6, „[n]u constituie tortură durerea sau suferințele ce rezultă exclusiv din sancțiuni legale și care sunt inerente acestor sancțiuni sau sunt ocazionate de ele”.

Potrivit art.2 alin.2, *nicio împrejurare excepțională, fie ea starea de război ori amenințarea cu războiul, instabilitatea politică internă ori altă stare de excepție, nu poate fi invocată pentru a justifica tortura.*

Ceea ce deosebește tortura de tratamentele inumane este, în primul rând, intensitatea durerii provocate. În al doilea rând, tortura presupune întotdeauna intenția celui care, deținător al puterii publice etc., produce o suferință deosebită victimei. Jurisprudența CEDO, din acest punct de vedere, a evoluat semnificativ de-a lungul timpului, spre un grad de protecție a persoanelor tot mai ridicat.

Astfel, în cauza *Irlanda c. Marii Britanii* (hotărârea din 25 ianuarie 1976), s-a apreciat că cele cinci tehnici de interogare folosite de autoritățile britanice împotriva suspectilor de terorism în Irlanda de Nord nu constituiau forme de tortură, ci tratamente inumane ori degradante. Ulterior, standardele CEDO au crescut. Reiterând faptul că Convenția e un instrument viu, ce trebuie interpretat în lumina condițiilor prezentului, CEDO a apreciat că unele tratamente ce anterior fuseseră calificate drept tratamente inumane ori degradante pot fi considerate, în viitor, ca formă de tortură (*Selmouni c. Franței*, citată anterior).

În cauza *Al-Adsani c. Marii Britanii* (hotărârea Marii Camere din 21 noiembrie 2001), chiar dacă nu s-a reținut încălcarea art.3, cu votul a 9 judecători contra 8, s-a acceptat, cu titlu de principiu, faptul că bătăile aplicate unui deținut, mai multe zile la rând, în scopul obținerii unei mărturisiri, pot fi catalogate drept formă de tortură. În același timp, în cauza *Egmez c. Ciprului* (hotărârea din 21 decembrie 2000), reținându-se faptul că un agent de poliție l-a bătut pe reclamant, CEDO a apreciat că nu se află în fața unui caz de tortură, cât timp nu a fost dovedită intenția obținerii unei mărturisiri. Cu toate acestea,

s-a reținut existența unor tratamente inumane, contrare art.3.

Hrănirea forțată a fost calificată ca tortură în cauza *Nevmerzhitsky c. Ucrainei* (hotărârea din 5 aprilie 2005). Mai târziu, au fost considerate acte de tortură bătăile repetate, cu caracter punitiv, pentru pretinse acte de nesupunere lipsite de gravitate, aplicate de către gardieni deținuților (*Dedovskiya c. Rusiei*, hotărârea din 15 mai 2008).

Violul este, de asemenea, un act de o cruzime ce îl clasează în rândul formelor de tortură. Comisia a reținut o astfel de încălcare a art.3 din Convenție în cauza *Aydin c. Turciei* (hotărârea din 25 septembrie 1997) în care victima, în vârstă de 17 ani, a fost violată pe când se afla în custodia jandarmeriei. În cauza *Maslova și Nalbandov c. Rusiei* (hotărârea din 24 ianuarie 2008), s-a reținut existența unei forme de tortură, în ceea ce o privea pe prima reclamantă. Astfel, pe parcursul celor aproximativ 24 de ore petrecute în secția de poliție, ea a fost violată în mod repetat, fiind supusă și altor rele tratamente, inclusiv bătăi, sufocări și electrocutări.

În cauza *Bursuc c. României* (hotărârea din 12 octombrie 2004) relele tratamente aplicate reclamantului timp de mai multe ore, începând cu reținerea sa la un bar, seara, continuând în timpul transportului cu mașina poliției și apoi la secția de poliție, într-o situație de pronunțată vulnerabilitate, înainte de a fi dus la spital într-o stare gravă, au constituit acte de tortură.

Pentru a conchide astfel, Curtea a observat că reclamantul aflându-se singur sub supravegherea a cel puțin 5 polițiști, care l-au condus în timpul nopții la sediul poliției în urma unui incident minor într-un bar, era deosebit de vulnerabil. Prin urmare, Curtea consideră că violențele la care a fost supus reclamantul prezintă un caracter deosebit de grav, de natură să conducă la dureri și suferințe acute, astfel

încât acestea trebuie considerate acte de tortură.

Totodată, există forme de tortură ce nu implică violența fizică. Astfel, au existat cauze în care inducerea unei suferințe intense prin crearea unei stări de angoasă și stres, spre exemplu, prin amenințări la adresa copiilor victimei, a fost calificată drept tortură (*Akkoç c. Turciei*, hotărârea din 10 octombrie 2000).

3.3. Tratamentele inumane

Tratamentele inumane reprezintă acele acte prin care se provoacă victimei leziuni sau intense suferințe fizice și/sau psihice. CEDO a formulat prima oară o definiție în acest sens în cauza *Irlanda c. Marii Britanii* (hotărârea din 18 ianuarie 1978, § 167).

În privința suferințelor fizice, rănilor produse de către agenți ai statului au condus la reținerea încălcării art.3 în numeroase cauze și în circumstanțe diverse (a se vedea *Tomasi c. Franței*, citată anterior, *Ribitsch c. Austriei*, hotărârea din 4 decembrie 1995). În cauza *Stoica c. României* (hotărârea din 4 martie 2008), reclamantul a fost implicat într-o ciocnire între forțele de ordine și un grup de cetățeni de origine romă, fiind tratat cu o brutalitate ieșită din comun de către un polițist. În consecință, s-a reținut încălcarea art.3, în sens material.

În ceea ce privește suferințele psihice, CEDO a statuat că unui părinte i se poate recunoaște calitatea de victimă în cazul relor tratamente aplicate fiului/fiicei, prin prisma art.3, luându-se în considerare o serie de factori care dau suferinței acestuia o dimensiune și un caracter distincte față de disconfortul emoțional ce poate fi considerat ca inevitabil în situația încălcării grave a unor drepturi ale rudelor. Relevante vor fi apropierea relațiilor de familie – din acest punct de vedere se acordă o atenție particulară relațiilor părinte-copil – și modul în care autoritățile au răspuns solicitărilor de informații/explicații ale părintelui. După cum s-a

afirmat, esența acestei încălcări a art.3 rezidă în reacția autorităților și în atitudinea acestora. De aceea, părintelui i se poate recunoaște calitatea de victimă, în raport cu atitudinea autorităților (*Kurt c. Turciei*, hotărârea din 25 mai 1998, *Mubilanzila Mayeka și Kaniki Mytunga c. Belgiei*, hotărârea din 12 octombrie 2006, § 69, *mutatis mutandis*, *Çakici c. Turciei*, hotărârea din 8 iulie 1999, par.98, respectiv *Hamiyet Kaplan și alții c. Turciei*, hotărârea din 13 Septembrie 2005, par.67).

Suferințe psihice, subsumate noțiunii de tratament inuman, au fost reținute și în contextul distrugerii unor locuințe ori chiar a unor sate întregi, cu efecte traumatice pentru cei vizați. Astfel, după ce inițial a dovedit prudentă în a constata încălcarea art.3 în astfel de situații (*Akdivar c. Turciei*, hotărârea din 16 septembrie 1996), CEDO a considerat că evenimentele din cauza *Selçuk c. Turciei* (hotărârea din 24 aprilie 1998) au fost suficient de traumatice pentru a constitui o încălcare a art.3. Mai precis, casele respective fuseseră arse fără a se avea în vedere protejarea vârstnicilor care asistau la distrugerea caselor lor și a tuturor bunurilor. Mai mult, aceștia nu au beneficiat de niciun sprijin din partea autorităților, ulterior.

3.4. Tratamente degradante

Tratamentul degradant este acel tratament ce provoacă victimei, într-un mod brutal sau vulgar, sentimente de teamă, neliniște ori de inferioritate de natură a o umili, înjosi și chiar de a înfrânge rezistența fizică sau morală a acesteia, determinând-o să acționeze împotriva conștiinței sau voinței sale. Observăm, astfel, că violența psihică exercitată asupra unei persoane, dacă nu constituie act de tortură sau tratament inuman, depășind un anumit grad de intensitate, poate reprezenta tratament degradant.

Cele cinci tehnici de interogare din cauza *Irlanda c. Marii Britanii* (citată anterior) au fost considerate deopotrivă inumane și degradante deoarece creau în rândul victimelor sentimente de teamă, neliniște și de inferioritate capabile să umilească și să distrugă rezistența fizică și morală (par.67). Scopul cu care sunt aplicate aceste tratamente de către autorități este relevant, în sensul de a se stabili dacă măsurile respective sunt luate în disprețul personalității persoanei supuse măsurii, cu alte cuvinte dacă erau destinate să umilească ori vizau alte scopuri. Cu toate acestea, lipsa scopului de a umili sau sădi sentimente de inferioritate nu exclude reținerea încălcării art.3, sub această formă.

De asemenea, aplicarea în public a respectivului tratament poate constitui un factor relevant. Totuși, lipsa publicității nu exclude calificarea tratamentului respectiv în rândul celor degradante, deoarece este suficient ca victima să fie umilită în proprii săi ochi, indiferent dacă alte persoane au asistat sau nu la această umilință (*Berktaş c. Turciei*, hotărârea din 1 iunie 2001).

O atenție deosebită s-a acordat imixtiunilor și frustrărilor legate de corp și sexualitate, prin percheziții corporale umilitoare, dezbrăcarea în public etc. Astfel, s-a reținut tratament degradant în cazul în care reclamantul a fost obligat să se dezbrace pentru o percheziție corporală, fără a exista riscuri de securitate justificative, în fața unor gardieni care l-au ridiculizat (*Iwanczuk c. Poloniei*, hotărârea din 15 noiembrie 2001). Totodată, faptul că o persoană arestată preventiv a fost obligată, timp de peste un an, să poarte o cagulă ce îi acoperea fața atunci când părăsea celula, a fost calificat drept tratament degradant, în condițiile în care nu existau reglementări în acest sens, iar rațiunile invocate de către autorități s-au dovedit inconsistente (*Petyo Petkov c. Bulgariei*,

hotărârea din 7 ianuarie 2010, par. 41-46).

Încercarea de a efectua un control ginecologic unei deținute încătușate, în timp ce ofițerul de poliție rămăsese în încăpere, chiar dacă în spatele unui panou și chiar dacă controlul respectiv nu a fost efectuat în final datorită protestelor victimei, a fost considerat tratament degradant (*Filiz Uyan c. Turciei*, hotărârea din 8 ianuarie 2009).

Totodată, distrugerea caselor unor cetățeni de origine romă, cu consecința lăsării lor în condiții precare de locuit, asociată cu atitudinea generală a autorităților, caracterizată ca discriminatorie pe criteriu etnic, manifestată cu prilejul plângerilor acestora, a constituit, în opinia CEDO, tratament degradant (*Moldovan și alții c. României* (nr. 2), hotărârea din 12 iulie 2005, par.113).

Revenind la grupul Barbu Anghelescu, reamintim circumstanțele ce au dus la constatarea încălcării drepturilor ocrotite de Convenție, cu o prezentare selectivă a spețelor.

Astfel, în cauzele *Roșioru c. României* (hotărârea din 10 ianuarie 2012), respectiv *Petruș Iacob c. României* (hotărârea din 4 decembrie 2012) utilizarea spray-ului lacrimogen/iritant de către polițiști a fost calificată drept tratament degradant. În genere, acțiunea în forță a poliției este apreciată prin prisma ideii de proporționalitate, printr-o raportare la scopul urmărit prin intervenția în forță și la gravitatea faptei pentru care reclamantul este chestionat.

În cauzele *Georgescu c. României* - hotărârea din 13 mai 2008 și *Iambor c. României* - hotărârea din 24 iunie 2008, polițiștii au invocat faptul că reclamantii fuseseră agresați de către terțe persoane, anterior arestării lor. Cu toate acestea, s-a reținut încălcarea art.3, sub aspect material, ținând cont de reacția neadecvată a poliției față de urmele de agresiune pe care reclamantii le

prezentau – neînregistrarea acestora în documentele medicale întocmite cu ocazia plasării în arest și lipsa măsurilor de prezentare imediată a reclamanților în fața unui medic, în vederea efectuării unui control de specialitate – ceea ce a împiedicat statul român să probeze că violențele se produsese înaintea arestării. Astfel, CEDO a reiterat faptul că efectuarea unui control medical serios anterior plasării unei persoane în detenție reprezintă o garanție împotriva relelor tratamente (a se vedea și *Akkoç c. Turciei*, hotărârea din 10 octombrie 2000).

În cauza *Olteanu c. României* (hotărârea din 14 aprilie 2009), CEDO a constatat încălcarea art.3 datorită întâzierii cu care poliția a asigurat transportul reclamantului la spital, lipsindu-l de îngrijirile medicale necesare pentru rana produsă prin împușcare, cu ocazia arestării.

Totodată, în cauza *Archip c. României* (hotărârea din 27 septembrie 2011), CEDO a reținut încălcarea art.3 pentru că reclamantul a fost încâtușat și legat de un copac în curtea secției de poliție. În cauza *Stoica c. României* (hotărârea din 4 martie 2008), reclamantul a fost implicat într-o ciocnire între forțele de ordine și un grup de cetățeni de origine romă, fiind tratat cu o brutalitate ieșită din comun de către un polițist. În consecință, s-a reținut încălcarea art.3, în sens material.

3.5. Sarcina probei în situația relelor tratamente aplicate persoanelor aflate în custodia autorităților

În cazul în care se aduc acuzații referitoare la încălcarea art.3 din Convenție, CEDO trebuie să facă o analiză foarte atentă a circumstanțelor concrete chiar și în ipoteza în care în fața

autorităților naționale au existat deja unele proceduri și anchete (a se vedea *Cobzaru c. României*, 26 iulie 2007, par.65).

Sub aspectul sarcinii probei în determinarea existenței sau inexistenței unei încălcări a art.3, în sens substanțial într-o serie de cauze împotriva României (spre pildă, *Stoica c. României*, hotărârea din 4 martie 2008, *Cobzaru c. României*, *Georgescu c. României*, citate anterior etc.), CEDO a nuanțat standardul „*beyond any reasonable doubt*”, afirmat în cauza *Irlanda c. Marii Britanii*, (hotărârea din 18 ianuarie 1978, par.161) și pe care îl aplică drept regulă generală.

Astfel, CEDO a statuat că încălcarea art.3 poate fi dedusă din coroborarea fie a unor elemente de fapt suficient de clare, fie a unor prezumții de fapt netăgăduite. În cazul în care evenimentele ce au dus la pretinsele încălcări ale art.3 din Convenție s-au petrecut, în tot sau în parte, în circumstanțe aflate la cunoștința exclusivă a autorităților, cum ar fi cazul persoanelor aflate în arest, puternice prezumții de fapt vor fi folosite cu privire la cauzele vătămării intervenite în timpul detenției. Sarcina probei, într-o astfel de situație, este răsturnată, iar autoritățile sunt cele care trebuie să furnizeze o explicație convingătoare¹¹⁷³.

Sub aspect procedural, Curtea Europeană a constatat o serie de deficiențe în anchetele desfășurate de autoritățile naționale¹¹⁷⁴. Aceste constatări, dintre care unele remarcau existența cauzelor structurale, au vizat în esență: lipsa independenței instituționale și/sau practice a autorităților însărcinate cu investigațiile (procurori militari și agenți ai brigăzii criminalistice locale care au obligația de a ancheta agenții de poliție din cadrul

¹¹⁷³ Vezi nota 6.

¹¹⁷⁴ Memorandum întocmit de Serviciul pentru executarea hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului la data de 12.02.2013 (în urma transmiterii de către autoritățile române a planului de acțiune din 9 ianuarie 2013), accesibil la adresa

web <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Inf/DH%282013%29&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBC2F2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864>.

poliției din același oraș); deficiențe evidente în administrarea probelor de către organele de cercetare penală¹¹⁷⁵; motivarea insuficientă a deciziilor procurorilor de încheiere a anchetei (omisiunea de a menționa constatările expertizelor medico-legale și de a ține seama de declarațiile cruciale ale unor martori oculari; acordarea unei importanțe hotărâtoare declarațiilor agenților de poliție învinuiți și/sau ale colegilor acestora); omisiunea din partea procurorilor (militari și civili, după demilitarizarea Poliției Române) de a se conforma instrucțiunilor instanțelor referitoare la măsurile considerate necesare pentru ca ancheta să progreseze; durata excesivă a anchetelor care, în unele cauze, s-au încheiat cu prescrierea răspunderii penale a agenților de poliție.

Dificultatea stabilirii identității agresorilor a fost motivată uneori de organele judiciare interne prin faptul că membrii forțelor speciale de intervenție, purtând cagule, nu au putut fi identificați de persoanele vătămate, în lipsa unor ecusoane nominale sau numerice. Curtea a amintit, în acest context, că imposibilitatea de a stabili circumstanțele exacte în care o persoană a fost rănită, în timp ce se afla sub controlul agenților statului, nu o împiedică să constate o încălcare a art.3 din Convenție sub aspect material, atunci când Guvernul pârât nu reușește să demonstreze modalitatea de desfășurare a faptelor, în mod satisfăcător și convingător, cu ajutorul unor mijloace de probă. Or, conduita neglijentă a autorităților care omit să creeze, prin elementele de ținută vestimentară, premisele identificării agresorilor, nu trebuie să profite agenților statului (*Ianoș*

c. României, hotărârea din 12 iulie 2011; *Rupa (I) c. României*, hotărârea din 16 decembrie 2008; *Georgescu c. României*; *Roșioru c. României*; *Petruș Iacob c. României*, citate anterior). Acest lucru a fost subliniat mai cu seamă ulterior pronunțării hotărârilor din acest grup de cauze, de către organismele care supervizează executarea lor.

În unele cauze, neexistând suficiente probe cu privire la aplicarea rețelor tratamente de către agenții statului, Curtea nu a reținut încălcarea componentei materiale a art.3, constatând doar deficiențele anchetei desfășurate, deficiențe incompatibile cu standardele art.3 în sensul său procedural.

Astfel, în cauza *Flamânzeanu c. României* (hotărârea din 4 noiembrie 2014) reclamantul s-a plâns că a fost supus la acte de violență din partea organelor de poliție cu ocazia prinderii sale, în cursul anului 2006, fiind suspectat de comiterea unor infracțiuni de furt. În timpul detenției, afecțiunile sale la coloana vertebrală s-au agravat, generându-i un handicap fizic permanent.

Curtea a reproșat autorităților naționale că nu au desfășurat o anchetă efectivă, întrucât nu au administrat probe relevante cum ar fi audierea martorilor și a avocatului din oficiu, prezent la sediul poliției la data faptelor, și nici nu au efectuat o expertiză medico-legală pentru stabilirea stării de sănătate a reclamantului. De asemenea, nici judecătorul în fața căruia reclamantul s-a plâns cu privire la rețelele tratamente, cu ocazia soluționării propunerii de arestare preventivă, nu a dispus nicio măsură pentru verificarea acelor aspecte.

Elementele din dosar nu i-au permis Curții să stabilească o legătură de cauza-

¹¹⁷⁵ Omiterea de către organele de cercetare penală a interogării unor martori-cheie, neurmărirea unor piste hotărâtoare pentru rezultatul anchetelor, neclarificarea unei serii de contradicții rezultate din

dosarul de anchetă, neluarea de măsuri pentru a remedia deficiențele evidente ale unui raport de autopsie.

litate între agravarea stării de sănătate a reclamantului (deplasarea materialului de osteosinteză de la coloana vertebrală) și preținsele acte de agresiune la care acesta ar fi fost supus imediat după plasarea în detenție. Curtea a constatat însă că această imposibilitate derivă în principal din absența unei anchete efective cu privire la plângerile formulate de reclamant la nivel național pentru rele tratamente. *A contrario*, în cauza *Rozsa c. României* (decizia din data de 2 octombrie 2012), respectiv *Stoica c. României* (dec. 15 ianuarie 2013) s-a apreciat că diligențele autorităților au fost unele rezonabile, compatibile cu art.3 în sens procedural.

În cauza *Birgean c. României* (hotărârea din 14 ianuarie 2014), reclamantul, care a participat la conflictul violent dintre jandarmerie și suporterii unor echipe de fotbal, în cursul cărora a suferit leziuni corporale (ruptură musculară la brațul stâng), a formulat plângere penală împotriva jandarmilor. Prin ordonanța procurorilor confirmată de instanțe, s-a dispus neînceperea urmăririi penale cu privire la jandarmi.

Curtea a reținut că, potrivit înregistrărilor video existente și contrar susținerilor Guvernului, la momentul interpelării de către jandarmi, reclamantul nu era agitat sau violent. De fapt, el nici nu era acuzat de a fi săvârșit vreo faptă având relevanță penală sau contra-vențională.

În acest context, Curtea a apreciat că autoritățile de anchetă interne ar fi trebuit să facă eforturi mai mari spre a clarifica contradicțiile existente între declarațiile martorilor. Printre aceste probe utile ar fi putut fi și unele certificate medico-legale suplimentare care să stabilească (in)existența legăturii de cauzalitate între leziuni și acțiunea jandarmilor.

Mai mult, Curtea a reținut, ca și în alte cauze (Barbu Anghelescu, Melinte etc.), faptul că ancheta a fost realizată de către

parchetele militare. Chiar dacă activitatea parchetelor și instanțelor militare se desfășoară în baza Legii nr.304/2004 privind organizarea judiciară, modificată și completată prin Legea nr.247/2005, ea a preluat, în mare măsură dispozițiile anterioare. În consecință, pentru toate aceste motive, Curtea a reținut că ancheta a fost una lipsită de efectivitate, în sensul art.3 din Convenție.

Sub aspect material, s-a considerat că nu există suficiente probe care să permită Curții să afirme, cu un grad de certitudine rezonabil, că leziunile reclamantului sunt rezultatul violenței disproporționate de la momentul interpelării ori din timpul transportului.

Această cauză prezintă semnificație și din perspectiva dreptului la libertate și siguranță. Reamintindu-se faptul că art.5 lasă o marjă largă de apreciere statelor, s-a subliniat că el nu trebuie interpretat astfel încât să împiedice poliția să-și îndeplinească datoria de a menține ordinea publică. Contextul în care este luată măsura este, așadar, important.

Astfel, Curtea a apreciat că, sub rezerva de a fi rezultatul inevitabil al circumstanțelor ce scapă de sub controlul autorităților și de a fi necesare pentru prevenirea riscului real de atingeri grave aduse drepturilor persoanelor sau bunurilor lor și de a fi limitate la minimum necesar, restricțiile aduse libertății nu pot fi privite întotdeauna drept privațiuni ale libertății, în sensul art.5.

În speță, Curtea a constatat că, după somația adresată de jandarmi în vederea eliberării drumului public, reclamantul a rămas la locul manifestației. În plus, purta însemnele echipei locale și s-a angajat într-o discuție cu comandantul unității de jandarmi. De aceea, Curtea a considerat că jandarmii puteau în mod rezonabil să considere că reclamantul nu s-ar fi supus ordinului de eliberare a zonei ce fusese dat pentru a evita noi confruntări violente. În plus, Curtea a reținut că măsura nu s-a

prelungit dincolo de minimul necesar și că a încetat deîndată ce ordinea publică a fost reinstaurată.

Astfel, având în vedere condițiile instabile și periculoase ce au necesitat îndepărtarea reclamantului de la locul manifestației, măsura aplicată reclamantului nu a fost o restrângere a libertății în sensul art.5 din Convenție.

3.6. Motivația rasială a relelor tratamente și anchetele privind eventualele mobiluri rasiste (art. 14 rap. la art.3)

O altă materie importantă pe care o regăsim în acest grup de cauze este cea a discriminării. Cauzele românești privesc mai cu seamă discriminarea pe criteriu etnic (bazat pe apartenența victimei la etnia romă). De pildă, în cauza *Stoica c. României* (amintită anterior), Curtea Europeană a hotărât că relele tratamente aplicate reclamantului au avut drept mobil originea sa etnică. Circumstanțele cauzei *Cobzaru c. României* nu indicau, la prima vedere, existența unor mobiluri rasiale care să motiveze relele tratamente aplicate reclamantului. Cu toate acestea, organele de cercetare penală erau sau ar fi trebuit să fie la curent cu numeroasele acte de violență săvârșite în trecut împotriva romilor, care au implicat adesea funcționari ai statului, precum și cu strategiile publice puse în aplicare pentru eradicarea acestei discriminări. În aceste circumstanțe, Curtea a considerat că organele de cercetare penală ar fi trebuit să dea dovadă de o diligență deosebită în anchetarea eventualelor mobiluri rasiale care s-au aflat la originea actelor de violență aplicate reclamantilor. În ciuda acestui lucru, autoritățile nu numai că nu au anchetat astfel de mobiluri, dar au dat dovadă, în plus, de prejudecăți rasiale, folosind un limbaj tendențios privind originea etnică a reclamantilor în cursul anchetei.

De altfel, la aceeași concluzie s-a ajuns în cauza *Moldovan și alții c.*

României (nr. 2) – citată anterior – având în vedere atitudinea generală a autorităților (inclusiv a instanței de judecată), manifestată pe parcursul procedurilor interne, atitudine discriminatorie pe criteriu etnic.

C. Alte cauze relevante pentru activitatea poliției

Mai sunt situații în care, deși nu există încălcări similare în mai multe cauze, pentru a se constitui într-un grup omogen, totuși, aceste încălcări nu sunt unele izolate, iar problematica prezintă potențialul repetabilității în ipoteza în care polițiștii nu cunosc și nu aplică standardele instanței europene.

De pildă, interesante concluzii au fost trase de Curte în materia art.5, atunci când reclamantul a fost reținut, fără mandat, timp de câteva zile, în scopul clarificării situației sale. Mai precis, cu prilejul încercării de a intra în țară, acesta a fost reținut de Poliția de Frontieră căreia nu i se comunicase faptul că mandatul de executare a pedepsei emis pe numele reclamantului fusese între timp anulat. Dată fiind lentoarea cu care s-au cerut și obținut informațiile la zi, cu toate că reclamantul prezentase o copie a sentinței prin care mandatul de executare a pedepsei fusese anulat, el a fost eliberat abia după 4 zile de către autoritățile penitenciare (cauza *Oprea c. României*, hotărârea din 10 decembrie 2013). În prealabil, constatându-se lipsa unei practici a instanțelor interne prin care să se probeze caracterul efectiv al unuia sau altuia dintre remediile interne, se respinsese excepția guvernului de neapuzare a căilor interne de atac.

Curtea a afirmat că art.6 din Convenție are ca scop principal, în materie penală, asigurarea unui proces echitabil în fața instanței competente pentru a decide asupra temeiniciei acuzației, dar aceasta nu înseamnă că el nu are deloc incidență în faza prealabilă judecătii. Imperativele art.6 și, în special, ale alineatului 3 al

acestui articol, pot juca un rol decisiv și în faza anterioară judecării, dacă și în măsura în care ignorarea acestora riscă să compromită caracterul echitabil al procedurii (*Imbrioscia c. Elveției*, hotărârea din 24 noiembrie 1993).

În acest context, trebuie spus că poliția are un rol important în modul de administrare a probelor, sub aspectul legalității. Astfel, reclamantul din cauza *Potcovă c. României* (hotărârea din 17 decembrie 2013) a fost reținut în iulie 2002, fiind suspectat de comiterea mai multor fapte de viol. La data de 5 iulie i s-a cerut să dea trei declarații olografe fără a fi asistat de apărător. În prima declarație a negat săvârșirea faptelor, în timp ce în următoarele două a recunoscut că ar fi comis trei violuri și două tentative de viol, oferind detalii cu privire la modul de abordare, imobilizare și abuzare a victimelor.

Având în vedere faptul că instanța de ultim grad din al doilea ciclu procesual a dispus condamnarea reclamantului, bazându-și decizia într-o măsură determinantă pe declarațiile sale de la poliție, Curtea Europeană a reținut că reclamantul a fost în mod neîndoiește afectat de restricționarea dreptului său la asistență juridică. Nici asistența juridică de care s-a bucurat ulterior, nici contradictorialitatea procedurii desfășurate în fața instanțelor, nu au putut înlătura deficiențele procedurii desfășurate în faza inițială a cercetărilor, cât timp acele declarații au stat la baza condamnării sale. Dimpotrivă, în cauzele *Minculescu c. României*, *Argintaru c. României* și *Ursu c. României* (deciziile din 13 noiembrie 2012, 8 ianuarie 2013, respectiv 4 iunie 2013), nu s-a putut reține încălcarea art.6 deoarece condamnarea reclamantilor nu a fost bazată pe declarațiile obținute cu nesocotirea dreptului la apărare în faza incipientă a anchetei.

De asemenea, dorim să amintim o speță în care lipsa de promptitudine în

efectuarea investigațiilor de către organele de cercetare penală, precum și numeroasele restituiri în vederea completării probatoriului apreciat ca insuficient au condus, în final, la constatarea caracterului nerezonabil al duratei procedurilor (*Florin Macovei c. României*, hotărârea din 2 aprilie 2013).

Mai mult, maniera în care își desfășoară atribuțiile agenții sub acoperire poate constitui o sursă a caracterului inequitabil al procedurilor. În acest context, în cauza *Constantin și Stoian c. României* (hotărârea din 29 septembrie 2009) s-a reținut că acțiunile ofițerului de poliție sub acoperire și ale colaboratorului acestuia au avut drept consecință determinarea reclamanților să săvârșească fapta penală pentru care au fost condamnați, depășind simpla investigație pasivă a activității infracționale existente, și, totodată, că instanțele interne nu au investigat suficient acuzațiile de provocare (a se vedea, în acest sens, și cauza *Ramanauskas v. Lituaniei*, hotărârea Marii Camere din 5 februarie 2008). Într-o cauză asemănătoare, încălcarea dreptului la un proces echitabil a fost dedusă doar din faptul că instanțele interne nu au cercetat suficient susținerile reclamantului referitoare la înscenarea din partea agenților sub acoperire și a colaboratorului acestora (*Bulfinsky c. României*, hotărârea din 1 iunie 2010). A *contrario*, în cauza *Kruitbosch c. României* (decizia din data de 19 martie 2013), Curtea a considerat că folosirea agenților sub acoperire nu a scos la iveală vreo încălcare a dreptului reclamantului la un proces echitabil.

În fine, o atingere a prezumției de nevinovăție ocrotită de alineatul 2 al articolului 6 din Convenție poate proveni nu numai de la un judecător sau de la o instanță, ci și de la alte autorități publice, inclusiv de la polițiști, mai ales atunci când aceștia îndeplinesc funcții cvasi-judiciare și controlează derularea anchetei. Ea este

atinsă de declarațiile sau acțiunile care reflectă sentimentul că persoana este vinovată și care incită publicul să creadă în vinovăția sa ori care prejudiciază aprecierea faptelor din partea judecătorului competent (a se vedea cauza *Samoilă și Cionca c. României*, hotărârea din 4 martie 2008, în care declarațiile incriminatoare la adresa reclamantilor proveneau de la comandantul Poliției Oradea, dar și cauza *G.C.P. c. României*, hotărârea din 20 decembrie 2011, în care declarațiile ce aduceau atingere prezumției de nevinovăție proveneau chiar de la ministrul de interne).

În cauza *Kilyen c. României* (hotărârea din 25 februarie 2014) reclamantul s-a plâns de faptul că, la data de 10 mai 2003, doi polițiști au efectuat o percheziție neautorizată la domiciliul său, în lipsa și fără acordul său, spre a verifica dacă autoturismele aflate în curte proveneau sau nu din furt. Curtea a reținut încălcarea dreptului la viață privată, consacrat de art.8 din Convenție.

Astfel, constatând existența necontestată a unei ingerințe în dreptul reclamantului la respectarea domiciliului, s-a trecut la analiza respectării condițiilor prevăzute de alineatul 2 al articolului 8 pentru ca ingerința să fie legitimă. În acest context, s-a constatat că ingerința nu întrunea condiția „prevederii în lege”, deoarece dispozițiile Legii nr.218/2002 privind organizarea și funcționarea Poliției Române, respectiv cele ale Legii nr.360/2002 privind Statutul polițistului, în baza cărora s-a efectuat operațiunea, erau vagi și imprecise, neputând oferi o bază legală suficientă pentru ingerința din cauza de față. Astfel, aceste dispoziții nu ofereau garanții adecvate împotriva abuzului. Aceasta în condițiile în care polițiștii au acționat în lipsa unui mandat de percheziție emis anterior (a se vedea și cauza *Rupa c. României*, hotărârea din 16 decembrie 2008).

În acest context, Curtea nu a mai considerat util să examineze celelalte condiții necesare conform alin.2 al art. 8 din Convenție (existența unui scop legitim, respectiv necesitatea restrângerii dreptului într-o societate democratică).

D. Concluzii

Acestea sunt, în esență, problemele prezente în practica Curții Europene a Drepturilor Omului referitoare la România, strâns legate de activitatea poliției. Nicio încălcare a drepturilor consacrate de Convenție nu este imputabilă exclusiv organelor de poliție. Spețele au fost selectate sub titlul *Poliția și drepturile omului* în măsura în care o anumită conduită a agentului sau ofițerului de poliție, jandarmului etc. a constituit sursa primară a încălcării unuia sau mai multor drepturi ocrotite de Convenție. Lanțul slăbiciunilor a continuat însă, iar celelalte instituții chemate să aplice legea și să sancționeze abuzul la nivel național au eșuat în a face acest lucru. Or, în alte cazuri, au aplicat o lege internă imprecisă sau lipsită de garanții adecvate, după standardele convenționale. Distribuția culpei (între Ministerul Public, puterea executivă, puterea legislativă și puterea judecătorească), la nivelul unei evaluări strict academice, a fost făcută la sfârșitul rezumatului fiecărei spețe prezentate.

„În România anului 2014 se mai înregistrează încă suficiente cazuri de abuzuri ale forțelor de ordine asupra cetățenilor, în ciuda faptului că acestea sunt adesea dezvăluite în media sau reclamate autorităților. Una din cauzele pentru care situația persistă este și lipsa unor verdictes sau măsuri de pedepsire a vinovaților în plan intern. Anchetele și procesele trenează cu anii sau nu sunt duse până la capăt, ceea ce generează impresia că agenții de poliție care greșesc sunt protejați de sistem, sunt retrași din posturile în care au lucrat cu publicul sau sunt cel mult excluși din poliție. Adesea

dreptatea este câștigată la CEDO, dar în țară nu se schimbă nimic” se afirma în ultimul raport al Asociației pentru Apărarea Drepturilor Omului în România – Comitetul Helsinki (APADOR-CH), organizație non-guvernamentală implicată activ în promovarea și protejarea drepturilor și libertăților fundamentale¹¹⁷⁶.

Afirmațiile acestea, chiar cuprinzând o anumită doză de exagerare, merită tratate cu multă responsabilitate de către autorități. E dificil de susținut că de la ratificarea Convenției Europene de către România și de la pronunțarea primelor hotărâri prin care s-au reținut încălcări ale drepturilor și libertăților fundamentale nu a existat o reală evoluție. Abuzuri de gravitatea celor reținute în cauze precum *Bursuc c. României*, *Iambor c. României*, *Carabulea c. României*, *Cobzaru c. României*, *Calmanovici c. României* ori *Rupa c. României*, pentru a aminti doar câteva, cu greu mai pot fi imaginate în prezent.

Totuși, numai dezvoltarea unei culturi a drepturilor omului în rândul polițiștilor, pe calea unei pregătiri continue deopotrivă teoretice și practice, dar și în rândul personalului celorlalte instituții din sistemul judiciar, poate determina, în timp, diminuarea numărului cauzelor în care instanța europeană reține abuzuri ale poliției reflectate în încălcări ale drepturilor consacrate de Convenție.

Nota redacției: Articolul reprezintă introducerea volumului „Poliția și drepturile omului. Hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor Omului pronunțate în cauzele împotriva României”, publicat de Editura Universitară, București, 2015, sub semnătura unui colectiv compus din: Gabriel Caian (coord.), Dragoș Călin, Ionuț Militaru, Mihaela Vasiescu, Roxana-Maria Călin, Mihaela Lavinia Cîrciumaru, Anamaria-Lucia Zaharia, Paula-Andrada Coțovanu, Florin Mihăiță, Cristina Radu, Costel Cristinel Ghigheci, Victor Horia Dimitrie Constantinescu, Irina Alexandra Ghergheșanu, Vasile Bozeșan, Beatrice Ramașcanu, Alexandra Lăncrănjan, Iulian Balan, Andreea Văduva.

¹¹⁷⁶ <http://www.apador.org/wp-content/uploads/2015/02/Raport-APADOR-CH-2014.pdf> p.13.